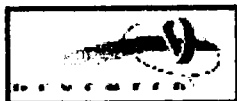
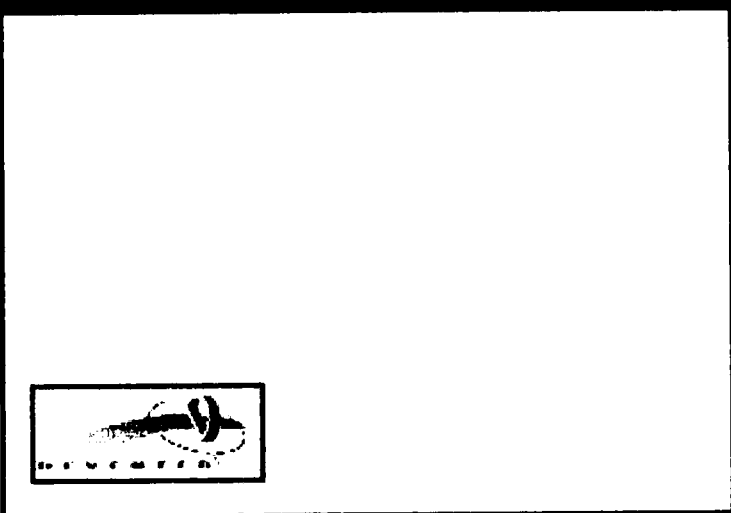

AANVULLEND ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK ERSE-NOORD

**Aanvullend Archeologisch Onderzoek
Epse –Noord, derde tussenrapportage**

RAD 4

F. J. M. Appels
J. W. Bloemink
H. P. Boer
M. D. J. Klomp
M. H. Bartels

Deventer, 2001

Colofon

RAD Rapportage Archeologie Deventer * 5 4

Aanvullend Archeologisch Onderzoek Epse – Noord,
derde tussenrapportage.

Auteurs: F. J. M. Appels, J. W. Bloemink en H. P. Boer

Eindredactie: M. H. Bartels

Omslagontwerp: M. Appels, Hengelo

Illustraties: M. Klomp

© Gemeente Deventer, maart 2001

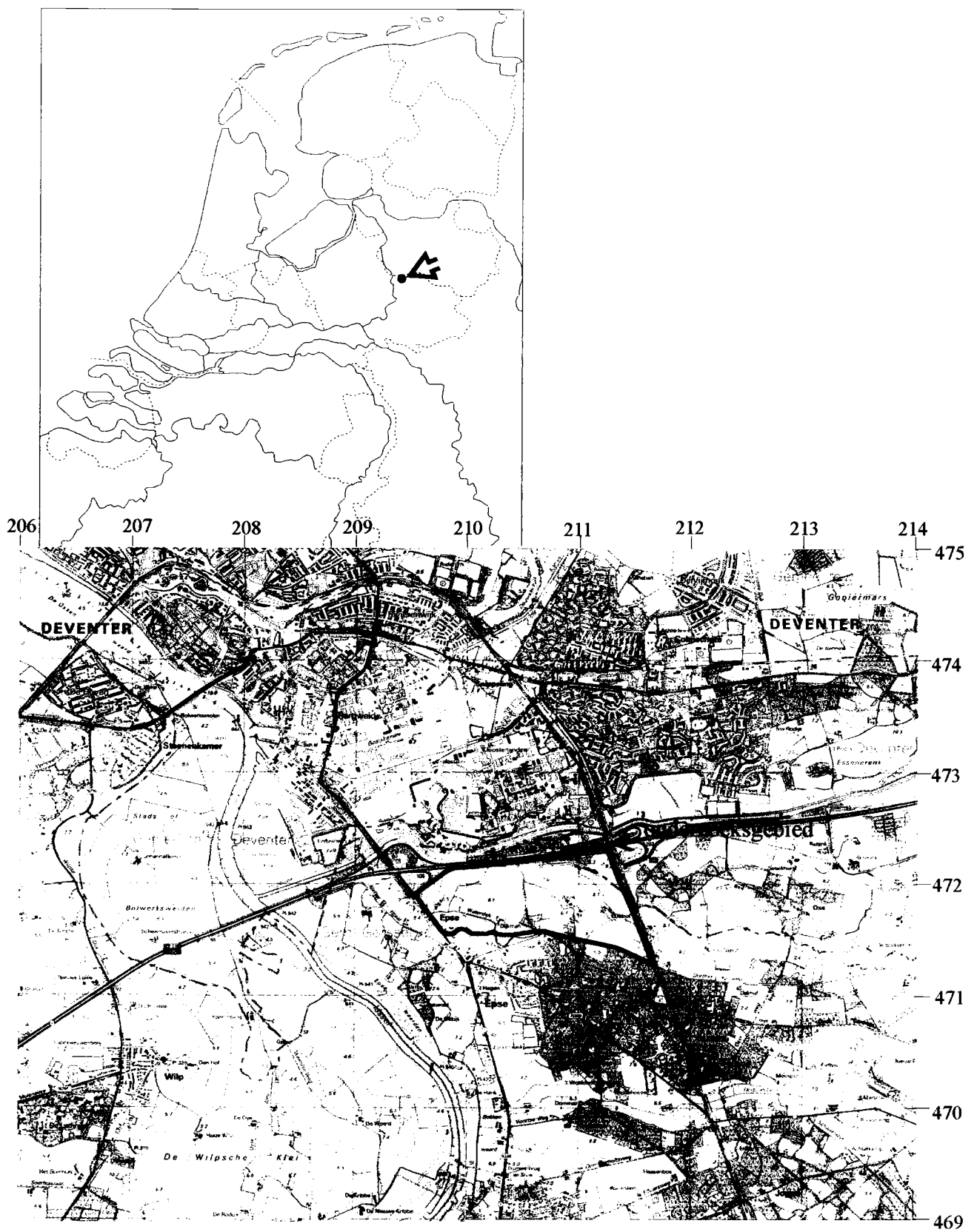

Archeologie Deventer, RMW-VHMZ
Postbus 5000
7400 GC Deventer

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	1
2	Archeologie: het vooronderzoek in Epse-Noord	2
2.1	Het natuurlijke landschap van Epse-Noord	2
2.2	Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO)	
2.2.1	Methode en werkwijze	3
2.3	Resultaten	
2.4	2.3.1 Inleiding	3
	2.3.2 Perceel 3242 (Van Schooten)	4
	2.3.3 Perceel 2686,139,2821 (Tuitert)	4
	2.3.4 Perceel 3291 en 3293 (Tuitert)	6
	2.3.5 Perceel 2688 (Dijkman)	7
	2.3.6 Perceel 2328,2120 (Kamperman)	7
	2.3.7 Perceel 134,1397 (Kamperman)	9
	2.3.8 Perceel 1119 (Kloosterboer)	9
	2.3.9 Perceel 2688 (Dijkman)	10
	2.3.10 Perceel 3521 (Wiltink)	11
	2.3.11 Perceel 1350 (St. IJssellandschap)	11
	2.3.12 Perceel 3538,3539, 3540 (Meijer)	12
	2.3.13 Perceel 3236 (Meijer)	13
	2.3.14 Perceel 3488 (Tuitert)	14
	2.3.15 Perceel 3489 (Gem. Deventer)	14
3	Conclusies en Aanbevelingen	15
3.1	Conclusie en aanbeveling perceel 2342 (Van Schooten)	15
3.2	Conclusie en aanbeveling perceel 2686, 139 en 2821 (Tuitert)	15
3.3	Conclusie en aanbeveling perceel 3291 en 3292 (Tuitert)	15
3.4	Conclusie en aanbeveling perceel 2688 (Dijkman)	15
3.5	Conclusie en aanbeveling perceel 2320 en 2120 (Kamperman)	16
3.6	Conclusie en aanbeveling perceel 134 en 1397 (Kamperman)	16
3.7	Conclusie en aanbeveling perceel 1119 (Kloosterboer)	16
3.8	Conclusie en aanbeveling perceel 2688 (Dijkman)	16
3.9	Conclusie en aanbeveling perceel 3521 (Wiltink)	16
3.10	Conclusie en aanbeveling perceel 1350 (St.IJssellandschap)	16
3.11	Conclusie en aanbeveling perceel 3538, 3539 en 3540 (Meijer)	17
3.12	Conclusie en aanbeveling perceel 3236 (Meijer)	17
3.13	Conclusie en aanbeveling perceel 3488 (Tuitert)	17
3.14	Conclusie en aanbeveling perceel 3489 (Gem. Deventer)	17
3.15	Niet onderzochte percelen	17

4	Bouwhistorie onderzoek	18
4.1	Inleiding	18
4.2	Van Schooten, Waterdijk 1	18
4.3	Olthof, Olthoflaan 10-12	20
4.4	Oud Azink, Dortherweg 15	24
4.5	Nieuw Azink, Dortherweg 13	28
4.6	Oud Azink, Dortherweg 15	29
5	Besluit	33
	Literatuur	34
	Afbeeldingen en kaarten	37

Afb. 1. Ligging van Epse-Noord en onderzoeksgebied binnen Nederland.

1 Inleiding

Ten behoeve van de wijziging van de bestemming van het gebied Epse - Noord (afb. 1), gemeente Deventer, is Archeologie Deventer verzocht om de archeologische waarden van het hele gebied in kaart te brengen. Na een boorcampagne in 1998 – 1999 werd in april 2000 gestart met het aanleggen van proefsleuven om archeologische fenomenen te ontdekken. Het proefsleuven onderzoek werd in februari 2001 voorlopig afgesloten. De gegevens die uit dit Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) werden verkregen dienen ter ondersteuning van de Milieu Effect Rapportage (MER). Deze MER – procedure is noodzakelijk voor de bestemmingswijziging van dit gebied. De gegevens werden in dit rapport zo uitgewerkt dat ze

- a. Bruikbaar zijn voor de informatie benodigd in de MER.
- b. Kunnen worden aangewend voor het uitvoeren van een vervolgonderzoek.
- c. Dienen voor derden (archeologen, historici, bodemkundigen) ter verkrijging van meer kennis over dit gebied.

De derde fase van het proefonderzoek werd in de maanden september 2000 tot februari 2001 uitgevoerd. De onderzochte percelen liggen verspreid over het hele onderzoeksgebied (afb.3).

In totaal werden tot februari 2001 meer dan 162 proefsleuven aangelegd met een totale lengte van 19 km.

De wetenschappelijke leiding over het veldwerk lag in handen van F. J. M. Appels, de technische leiding bij M. D. J. Klomp. De supervisie over de werkzaamheden lag bij de gemeentelijk archeoloog M.H. Bartels.

Tijdens de derde fase van het archeologisch onderzoek werden tevens de in het onderzoeksgebied aanwezige boerderijen bouwhistorisch onderzocht. Het onderzoek werd uitgevoerd door J. W. Bloemink en H. P. Boer van Bureau Lantschap.

2 Archeologie: het vooronderzoek in Epse-Noord

2.1 Het natuurlijke landschap van Epse-Noord

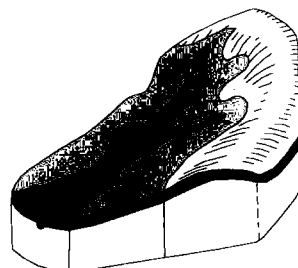
Het onderzoeksgebied wordt in het westen begrensd door de N 348, de weg van Deventer naar Zutphen, in het noorden door de Rijksweg A1, in het oosten door de spoorweg van Deventer naar Zutphen en in het zuiden door de Dortherweg (afb. 1). De coördinaten van het gebied zijn van oost naar west: 211.500 – 209.500 en van noord naar zuid 472.250 – 471.500.

Het te onderzoeken gebied behoort tot het jonge dekzandlandschap. Dit landschap wordt gekenmerkt door een dik pakket zand dat alle oudere geologische lagen afdekt. Het Jong Dekzand is in de laatste fase van de ijstijd van het Weichselien (120.000-11.000 BP) afgezet en bestaat uit wat grover en minder lemig zand dan het Oud Dekzand dat in de periode 27.500- 13.000 BP is ontstaan.¹

Het reliëf in het gebied wordt onder andere bepaald door het lager gelegen beekdal van de Dortherbeek. Deze beek ontspringt in het Ampense Broek, ongeveer vijf kilometer ten noordoosten van Lochem, en gaat ongeveer twee kilometer ten zuidoosten van Deventer over in de Koerhuisbeek om daarna uit te monden in de IJssel. De Dortherbeek vormde de provinciegrens tussen Gelderland en Overijssel. De oude benaming van de Dortherbeek is waarschijnlijk "Hunippe"². Deze oude Germaanse naam betekent "geelbruin water".³ Het beekdal van de Dortherbeek wordt in het zuiden begrensd door zowel dekzandvlaktes als oost-west georiënteerde dekzandruggen.

In het Jong Dekzand pakket (het moedermateriaal) hebben zich in de loop van de tijd bodems gevormd. De meest vruchtbare, de moderpodzolbodems (gY21 en gY30), ontstonden op de hoge en droge

delen in het dekzandlandschap.⁴ De veldpodzolbodems (Hn21, Hn23) hebben zich in de minder hoge en wat vochtiger delen, bijvoorbeeld op de flanken van de dekzandrug, gevormd. In vochtige gebieden, bijvoorbeeld de beekdalen, hebben zich beek- en gooreerdgronden (Zg23, Zn21-23) ontwikkeld.

- beek
- dal
- helling
- rug
- moedermateriaal

Afb. 2: drie bodemeenheden in hun landschappelijk verband.

Uit voorgaand archeologisch onderzoek, op onder andere de zandgronden in Oost-Nederland, bleek dat de hoge, droge en vruchtbare gronden de meest gunstige bewoningsplekken in de prehistorie en Vroege Middeleeuwen waren. Op deze plekken werden in de Volle of Late Middeleeuwen (1000-1500 n. Chr.) essen aangelegd. Essen zijn omvangrijke complexen landbouwgrond. Kenmerkend in bodemkundig opzicht is het dikke, door bemesting met plaggen ontstane, cultuurdek/esdek. De dikte van de essen heeft ervoor gezorgd dat de onderliggende archeologische grondsporen eeuwenlang zijn beschermd.⁵ Het onderzoeksgebied Epse - Noord bestaat voor ongeveer 40 % uit essen.

¹ BP = Before Present. Present is het jaar 1950 n. Chr.

² Zeiler, 1996, 75.

³ Apa = water en Hun = bruin, geel. Zie: Künzel, Blok & Verhoeff, 1989, p. 194.

⁴ De hogere delen in een dekzandlandschap bestaan uit dekzandhoogten, -ruggen en -koppen. De lagere delen in een dekzandlandschap bestaan uit dekzandlaagten, -welvingen en -vlakten.

⁵ Groenewoudt, 1999, Speerpuntenprogramma 'Essen' van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), p. 1.

2.2 Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO)

2.2.1 Methode en werkwijze

Het te onderzoeken gebied heeft een omvang van ongeveer 120 ha. Met behulp van een hydraulische graafmachine zijn op verschillende percelen ononderbroken proefsleuven aangelegd. Aanvankelijk waren deze proefsleuven ongeveer drie tot vier meter breed, maar na ongeveer twee weken is gekozen voor twee meter brede proefsleuven.⁶ De proefsleuven zijn waar mogelijk met een tussenliggende afstand van 20 meter aangelegd (afb. 3 en 4). De keuze van de onderzochte percelen werd op grond van de archeologische verwachtingskaart bepaald. Uit de archeologische verwachtingskaart, die door het Archeologisch Adviesbureau RAAP is opgesteld, werd duidelijk welke terreinen in het onderzoeksgebied een hoge, middelmatige of een lage archeologische verwachting hebben.⁷ Vermeld moet worden dat deze verwachtingskaart indicatief is en nooit volledige zekerheid kan geven over waar precies archeologische resten kunnen worden aangetroffen.⁸ De kaart dient in eerste instantie wel als uitgangspunt voor het proefsleuven onderzoek (afb. 5.) Het onderzoeksgebied Epse - Noord bestaat, zoals hierboven reeds beschreven, uit een dekzandlandschap dat is onder te verdelen in drie landschappelijke eenheden, namelijk:

- 1) Dekzandruggen en –koppen met een esdek. Deze gebieden hebben een hoge archeologische verwachting voor alle perioden.
- 2) Dekzandwelvingen en –vlakten. Deze gebieden hebben een middelmatige archeologische verwachting voor alle perioden.

⁶ Het aanleggen van proefsleuven van drie à vier meter breed nam teveel tijd in beslag en daarmee zou het opgravingsbudget worden overschreden.

⁷ RAAP-Rapport 305, 1998, p. 27-38.

⁸ De verwachtingskaart van RAAP is schaal 1:25.000 en is daardoor te grof. De kaart werd derhalve op enige punten aangepast.

- 3) Dekzandlaagten. Deze gebieden hebben een lage archeologische verwachting voor alle perioden.

De proefsleuven zijn met name aangelegd op percelen die volgens het RAAP - rapport een hoge archeologische verwachting hebben.⁹

Uitgangspunt voor een proefsleuven onderzoek is dat de aangetroffen archeologische grondsporen alleen in het horizontale vlak worden gedocumenteerd. De opgravingvlakken met de grondsporen werden gefotografeerd en op schaal 1:50 getekend. De bodemprofielen van de proefsleuven werden om de 25 meter beschreven en waar nodig gefotografeerd.

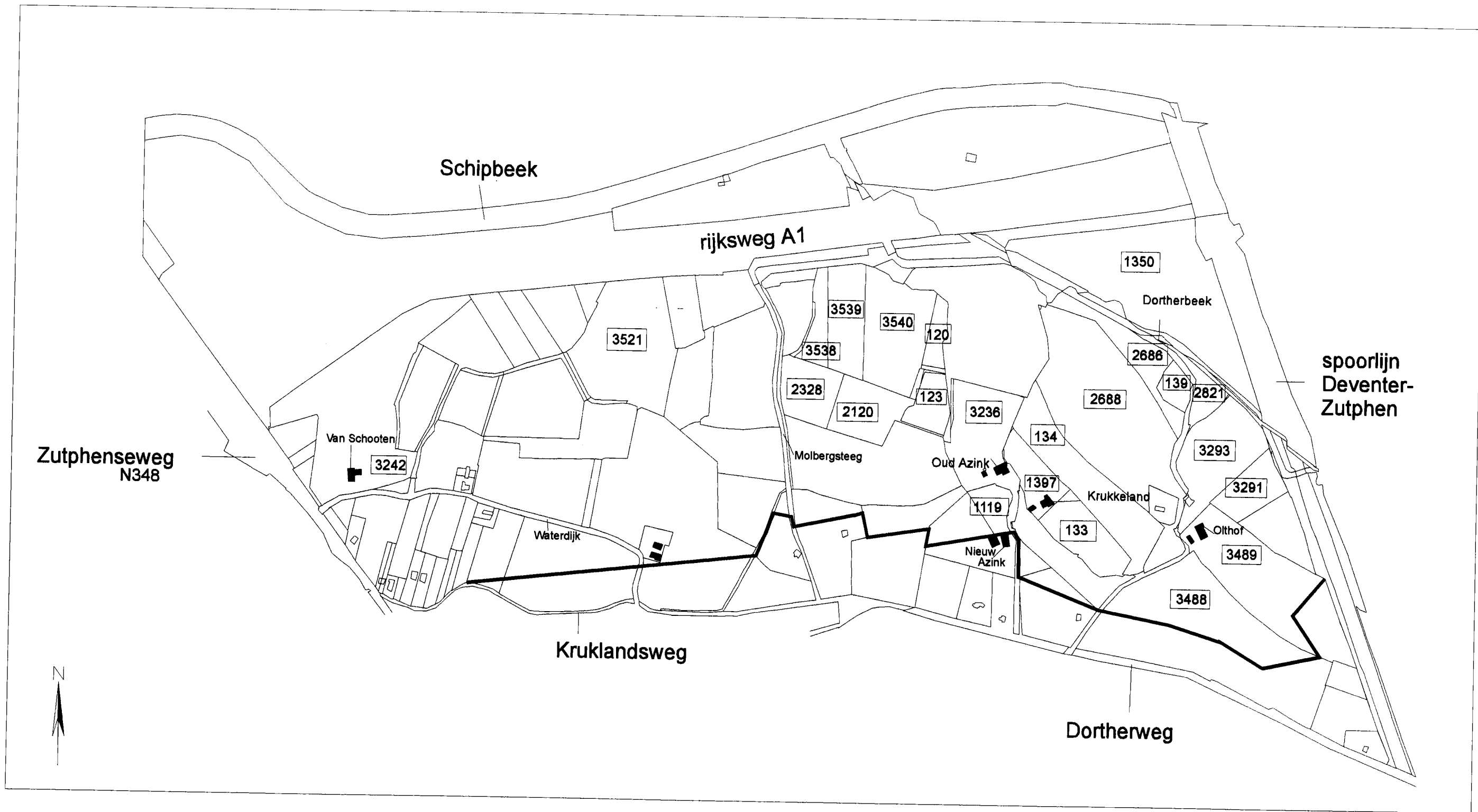
Om een beter inzicht te krijgen in het karakter en de conservering van de grondsporen werd incidenteel een grondspoor gecoupeerd, en waar nodig werd de proefsleuf uitgebreid tot een proefput. De gecoupeerde sporen werden op schaal 1:20 of 1:10 getekend en gefotografeerd. Van alle vlakken met de grondsporen, en het huidige maaiveld werden de hoogtes ten opzicht van het Nieuw Amsterdams Peil (NAP) gemeten. In de tweede fase van het onderzoek werden 108 proefsleuven (P54 t/m P162) met een totale lengte van 14 km aangelegd.

2.3 Resultaten

2.3.1 Inleiding

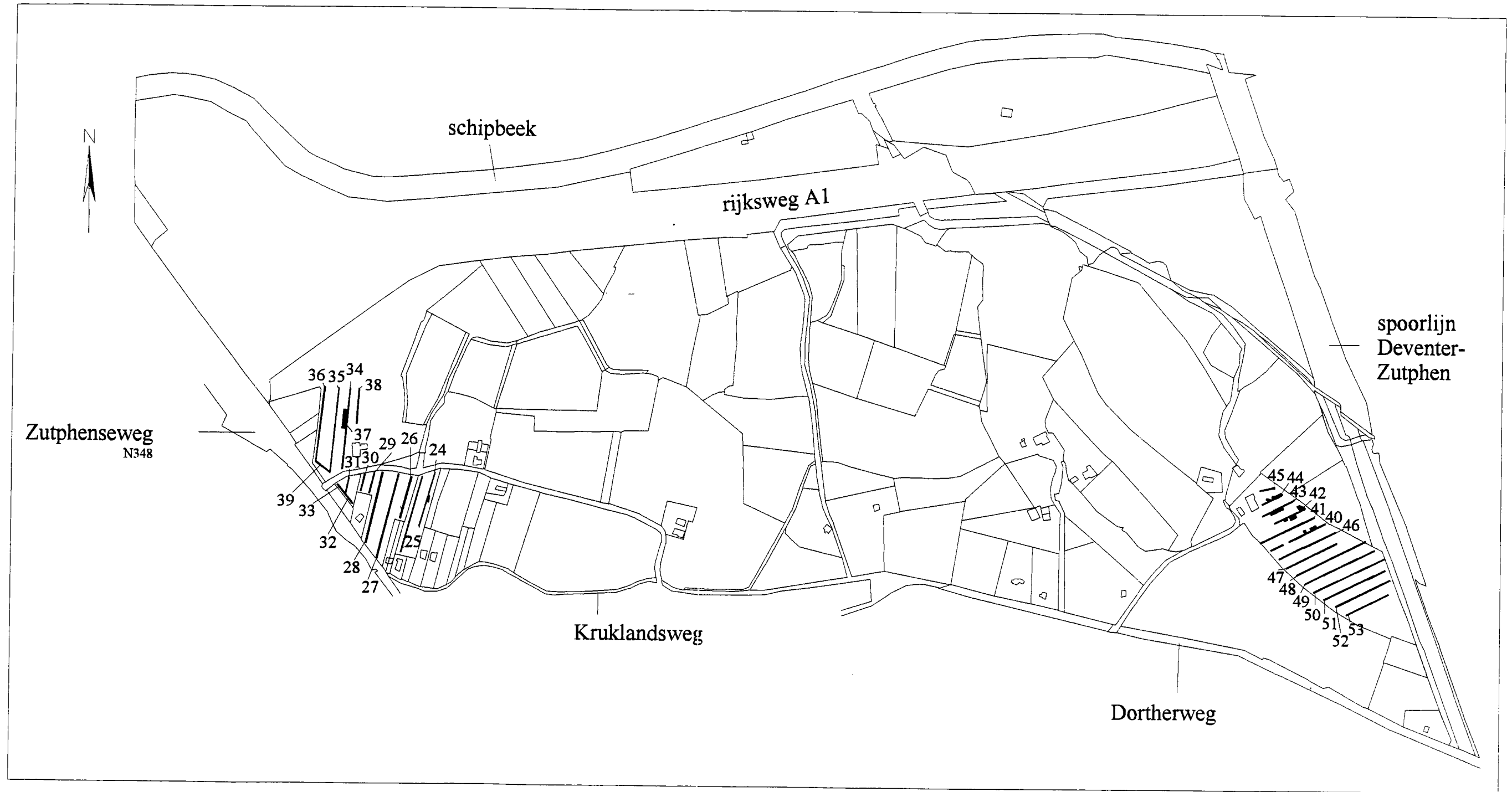
De archeologische onderzoekgegevens zullen per perceel en in volgorde van opgraven worden besproken. De percelen dragen de naam van de pachter/eigenaar ten tijde van het onderzoek. De perceel-nummers die werden gebruikt zijn overeenkomstig met de meest recente kadasterkaart. De afzonderlijke proefsleuven zijn werkputten en hebben de code P en een

⁹ Hierbij moet worden vermeld dat het aanleggen van proefsleuven tot bepaalde percelen moest worden beperkt, aangezien een aantal economische eigenaren geen toestemming wilden verlenen om op hun percelen te graven.

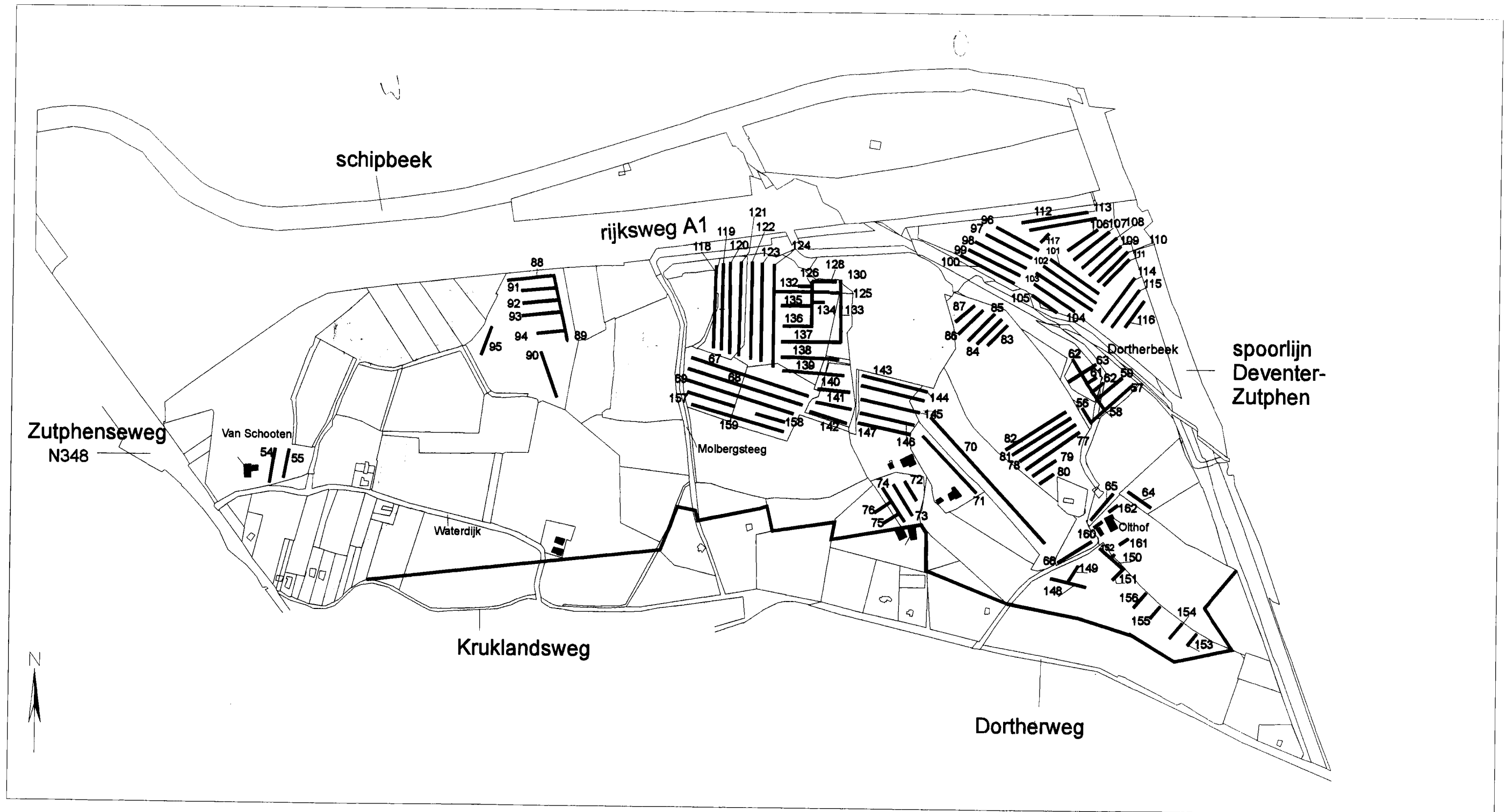

Afb. 3. Kadastrale kaart met de onderzochte percelen.

schaal 1:2500

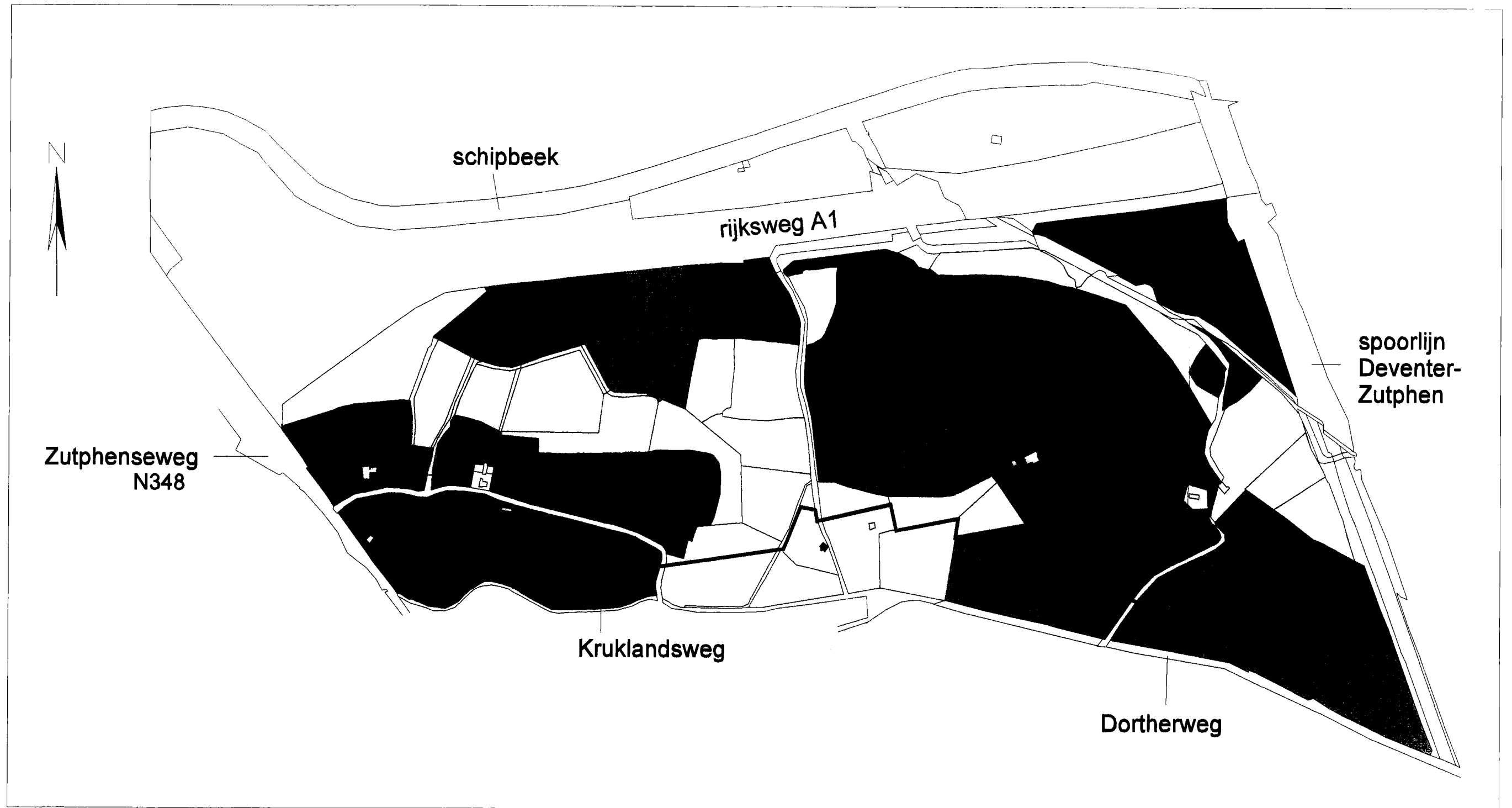

Afb. 4. Kadastrale kaart met proefsleuven.

Afb. 4. Kadastrale kaart met proefsleuven.

schaal 1:2500

- hoge archeologische verwachting
- matige archeologische verwachting
- lage archeologische verwachting
- bufferzone

Afb. 5. Archeologische verwachtingskaart; gebaseerd op RAAP-Rapport 305 + onderzoek fase 1

schaal 1:2500

volgnummer gekregen. De puttenkaart met de volgnummers verwijst naar de locatie van de proefsleuven in het onderzoeksgebied (afb. 4).

2.3.2 Perceel 3242 (Van Schooten)

Ten noorden van de Waterdijk (afb.4) en ten oosten van de boerderij Waterdijk 1, werden twee proefsleuven van zuid naar noord met de graafmachine aangelegd. Dicht tegen de Waterdijk aan was het esdek ongeveer één meter dik. Richting het noorden werd het pakket aanzienlijk dunner, ongeveer 0,5 m, waarna het verder in noordelijke richting en daarmee richting het oude beekdal weer dikker werd. De oorspronkelijke bodem lag richting het beekdal beduidend lager dan in de omgeving van de Waterdijk. In P54 werd in de eerste meters, gemeten vanaf de Waterdijk, een vuurstenen schrabber (afb.6) als vlakvondst aangetroffen.¹⁰

Afb 6: vuurstenen schrabber, schaal 2:1.

Bijbehorende grondsporen konden echter niet worden herkend. Op enkele geïsoleerd liggende mogelijke paalkuilen na, werden in de eerste 100 m van de proefsleuf geen sporen meer blootgelegd. Op 115 m, ten noorden van de Waterdijk, werd een oost-west georiënteerde 1,5 m brede sloot aangetroffen. De sloot werd aan de noordzijde geflankeerd door een tweetal paalkuilen met een diameter van 0,35 m die op een onderlinge afstand van ongeveer één meter van elkaar lagen. De sloot leek het noordelijk lager gelegen gebied, richting het oude beekdal, af te grenzen. In dit lager gelegen deel werd

over een afstand van tien meter ploegkrassen van een eergetouw aangetroffen. Te midden van de ploegsporen kon relatief veel aardewerk uit de IJzertijd worden geborgen. De sloot en flankerende paalkuilen leken qua vulling en vorm op de noord - zuid georiënteerde sloot die in P34, aan de westzijde van de boerderij Waterdijk 1, werd aangetroffen.¹¹ De sloot werd op grond van de vulling (lichtbruingrijs zand) voorlopig in de IJzertijd gedateerd. Het vermoeden ontstond dat deze sloten op elkaar zouden kunnen aansluiten. Dit betekent wel dat ze een groot oppervlak, ongeveer 125 m, zouden omsluiten. Of op dit omsloten terrein archeologisch grondsporen zijn aan te treffen is moeilijk te achterhalen aangezien de boerderij Waterdijk 1 er is gesitueerd.

De eerste 20 m van P55, gemeten vanaf de Waterdijk, werd verstoord door een met afval dichtgegooide kolk¹². Op dezelfde hoogte als in P54 kwam dezelfde oost-west georiënteerde sloot met flankerende paalkuilen tevoorschijn. Ten noorden van deze sloot in het lager gelegen deel van het perceel werden wederom ploegkrassen van het eergetouw en aardewerk uit de IJzertijd aangetroffen.

2.3.3 Perceel 2686/139/2821 (Tuitert)

Deze percelen zijn laag gelegen en maken deel uit van het beekdal van de Dortherbeek (afb. 4). De percelen worden in het noorden begrensd door de Dortherbeek en in het zuiden door de hoge es van de Olthof. De reden om in dit deel van het beekdal van de Dortherbeek proefsleuven aan te leggen was om mogelijke restanten van onder andere de Laat/Post- Middeleeuwse St. Anthonis kapel op te sporen die vermoedelijk op deze plek zou hebben gestaan¹³. Van de

¹¹ Zie Appels et al, 2000, p.8.

¹² Op het maaiveld en in de kolk lagen o.a. siroopflessen die voor de Tweede Wereldoorlog werden gebruikt.

¹³ Op de kaart van de Overijsselse landmeter Thomas Berendtsz uit 1612 is de St. Anthonis kapel afgebeeld ten zuiden van de Dortherbeek. Vanwege het ontbreken van een schaal op de kaart is het een schatting waar ongeveer de kapel zou hebben gestaan.

¹⁰ De datering kon niet worden vastgesteld.

vorige eigenaren van de bovengenoemde percelen werd vernomen dat rond 1985 in het beekdal een aantal dekzandkoppen zijn afgeschoven¹⁴. Hierbij zijn op de plek van één van de dekzandkoppen grote baksteenfragmenten tevoorschijn gekomen. Restanten van muren werden niet gesignaleerd¹⁵.

Op de plek van één van de geëgaliseerde dekzandkoppen werden verscheidene proefsleuven aangelegd. Tijdens het onderzoek zijn echter niet de restanten van de kapel maar wel de grondsporen van een tot nu toe nog onbekende structuur aangetroffen.

Afb.7: deel van de ronde sloot.

Het betrof een ronde sloot van bijna drie meter breed. Deze sloot (afb.7) zou oorspronkelijk minstens vijf meter breed kunnen zijn geweest mits de informatie van de afgeschoven 0,5 m correct is¹⁶. In de sloot werd vondstmateriaal, dat bestond uit fragmenten van grijs aardewerk, proto-steengoed en baksteen, aangetroffen. Al het vondstmateriaal is uitsluitend in de 13de eeuw gedateerd.

¹⁴ De voormalige eigenaren zijn de heren J. en F. Marsman te Klarenbeek.

¹⁵ Mondelinge mededeling dhr. F. Marsman.

¹⁶ Mondelinge mededeling dhr. F. Marsman.

De sloot begrensdde een volledig rond terrein met een diameter van 33 m. Hoewel op het binnenterrein geen resten van bewoning werden aangetroffen lijkt het zeer aannemelijk dat hier een gebouw heeft gestaan. Waarschijnlijk heeft de egalisatie in de jaren tachtig ervoor gezorgd dat de eventueel nog aanwezige gebouwsporen in de vorm van fundamenteën of uitbraaksleuven toen al zijn verdwenen.

De ronde structuur werd in het zuidoosten begrensd door een vermoedelijk oude beekloop van ongeveer acht meter breed. De interpretatie als oude beekloop of zijarm van de Dortherbeek werd mede gebaseerd op het voorkomen van moeraserts in de onderste laag van het spoor. Waarschijnlijk voorzag de beek de ronde structuur van water. Mogelijk had de beekloop een tweede functie als deel van de verdediging van het gebouw dat binnen de ronde sloot heeft gestaan. Uit dit natuurlijke spoor werd aardewerk van het type Andenne, gedateerd tussen 1250-1275, geborgen. In een deel van de beekloop werd een kuil met een donkergrijs-zwarte vulling aangetroffen. Onder in de kuil, op een diepte van 0,7 m, werd de laag moeraserts aangetroffen. De kuil mat ongeveer vier meter in doorsnede en bevatte relatief veel fragmenten van kogelpot- en Paffrath aardewerk en proto-steengoed. Verder werd tufstenen, natuursteen, baksteen-, dakpan-, lei- en loodfragmenten geborgen.¹⁷ De loodfragmenten in de vorm van strips doen vermoeden dat ze deel uitmaakten van een voorwerp van glas in lood. De strips zijn echter te dun en hebben maar aan één zijde een inkeping om voor een venster te zijn gebruikt. Het geborgen vondst-materiaal hoort allemaal in de eerste helft van de 13de eeuw thuis. De vindplaats zou als spiekerbelt kunnen worden geïnterpreteerd. Op het hoger gelegen door een gracht/sloot omgeven eilandje stond een gebouw dat diende

¹⁷ Baksteenformaat: ? x 14 x 8 cm. De lengte kan tussen de 30 en 34 cm zijn geweest. Datering 13de eeuw. Er werd eveneens een hele baksteen aangetroffen met het formaat 27 x 13 x 5,5 cm. Deze baksteen zou wat betreft het formaat op z'n vroegst tussen 1350-1375 kunnen worden gedateerd.

voor de opslag van gedorst graan. Dit graan vertegenwoordigde een bepaalde waarde en daarom was het opslagterrein verdedigbaar.¹⁸ De eigenaar van de spieker kan een stedeling, klooster of hofboerderij zijn geweest. Een tweede interpretatie zou kunnen zijn dat op de hoge plek een (woon)toren heeft gestaan ter verdediging van de machtsgebieden van of de graaf van Gelre of de bisschop van Utrecht. Zeker is in ieder geval dat het gebouw niet lang is gebruikt getuige de datering van het vondstmateriaal uit de kuil. Dat er toch sprake kan zijn van meerdere bewoningsfasen op basis van de verschillende baksteenformaten is niet geheel uit te sluiten.

2.3.4 Perceel 3291 en 3293 (Tuitert)

Proefsleuf P64 werd op perceel 3291 (afb. 4), in het beekdal van de Dortherbeek, ter hoogte van P44 aangelegd. Dit is gebeurd om meer inzicht te krijgen over het vervolg en de functie van de watergang die in de tweede campagne op het belendende perceel werd aangetroffen.¹⁹ Van een duidelijk gegraven watergang werd niets terug gevonden. Wel werd een mogelijk oude beekloop (donkergrijs/lichtgrijs gevlekt zand) blootgelegd. Deze ongeveer negen meter brede beekloop liep tot aan de dekzandrug ter hoogte van de watergang. Of deze oude beekloop en watergang in de Late -Middeleeuwen met elkaar in verbinding hebben gestaan kon niet worden vastgesteld. Theoretisch is het wel mogelijk want het laagste NAP punt dat van de watergang kon worden gemeten is 4.89 m +NAP. De hoogte waarop de oude beekloop voor het eerst in het vlak te zien was werd gemeten op 5.38 m +NAP. Dit zou kunnen betekenen dat de beekloop de watergang van water heeft voorzien. De functie van de watergang is hiermee echter nog niet opgehelderd.²⁰

¹⁸ Spieker is een verbastering van het Latijnse woord *Spicarium* = opslag voor granen.

¹⁹ Appels et al, 2000, p.12.

²⁰ In twee oorkonden uit 1280 (OSU nr. 2042/2052) is sprake van onenigheid over de toevoer van water naar de watermolens van enerzijds het klooster Mariënhorst/Ter Hunnepe en anderzijds van de gebroeders Syderoves van de *Antiquam Curiam*. De

Grenzend aan de tuin van boerderij de 'Olthof' (afb.4) op perceel 3293 werd een proefsleuf (P65) aangelegd, omdat hier nog een deel van de es niet was bebouwd en archeologische resten zou kunnen herbergen. Ongeveer 1,4 m esgrond moest worden verwijderd om vlak 1 aan te kunnen leggen. Dit esdek werd aanzienlijk minder dunner naarmate de sleuf richting het noordoosten werd aangelegd. In de eerste tien meter werd een zuidwest-noordoost georiënteerde sloot (donkerbruingrijs zand) aangetroffen. De sloot bevatte fragmenten van baksteen, aardewerk en steengoed uit de 15de en 16de-eeuw. Tevens werd uit de sloot een metalen schoengesep geborgen. De sloot 'verdween' na ongeveer elf meter uit de proefsleuf richting de boerderij de 'Olthof'. Het zou kunnen dat deze sloot iets te maken heeft met een oudere boerderij dan de huidige 'Olthof'. De breedte van de sloot kon nog niet worden vastgesteld. De proefsleuf bevatte veel grondsporen. Ten noordoosten van de zojuist beschreven sloot werd een rij rechthoekige paalkuilen (afb.8) met een donkergrijszwarte vulling zichtbaar.

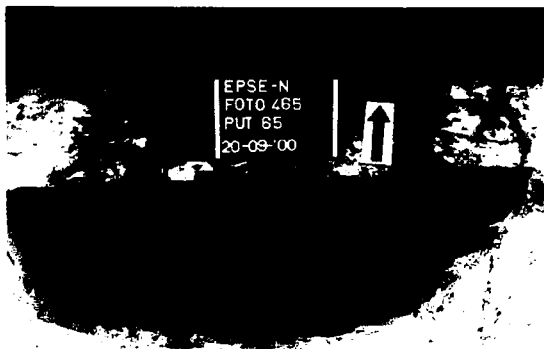
ligging van de watermolen van het klooster aan de Dortherbeek is bekend. De ligging van de andere watermolen niet. Het lijkt echter aannemelijk dat de tweede watermolen in de onmiddellijke nabijheid van de kloostermolen moet worden gezocht anders kon er geen onenigheid over de watertoevoer ontstaan. De molens maakten gebruik van dezelfde watervoorziening. De oplossing voor de tweestrijd werd gevonden in het halfjaarlijks gebruik van de waterstroom. Men bouwde daartoe ergens een dam opdat het ene halfjaar de kloosterwatermolen van water werd voorzien en het andere halfjaar de tweede watermolen werd bediend. Het feit dat *Antiquam Curiam*, de oude hof /Olthof betekent zou een tweede aanwijzing kunnen zijn dat de watermolen in de directe omgeving van de huidige boerderij de Olthof en de Dortherbeek heeft gelegen. Daarmee zou de functie van de bovengenoemde watergang misschien die van een molenkolk kunnen zijn geweest.

Afb.8: een rij paalkuilen.

De paalkuilen hadden dezelfde zuidwest-noordoost oriëntatie als de bovengenoemde sloot. Een aantal paalkuilen werd gecoupeerd waaruit bleek dat het ging om kuilen met een breedte van 0,4 m en een diepte van 0,54 m (afb. 9). De paalkuilen zouden deel uit kunnen maken van een gebouw. In één van de omliggende kuilen met een zelfde vulling van donkergrijszwart zand werd laat 16de - eeuws witbakkend aardewerk aangetroffen. Dit is mogelijk een aanwijzing dat de paalkuilen eveneens uit deze periode dateren.

Afb.9: coupe paalkuil.

Het kwam ook na de Middeleeuwen voor dat men palen van een gebouw ingroef. Misschien zijn het de restanten van een schuur van de boerderij de 'Olthof'. Maar vanwege de afwijkende oriëntatie en de ouderdom van het vondstmateriaal van

een oudere fase dan de huidige nog aanwezige boerderij²¹.

2.3.5 Perceel 2688 (Dijkman)

Op aanwijzing van de vorige eigenaren werd P66 op perceel 2688 (afb.4) aangelegd.²² Tijdens het ploegen hadden zij herhaaldelijk fragmenten van baksteen en pijpenkoppen waargenomen. Het vermoeden dat op deze plek een gebouw zou hebben gestaan werd echter door de proefsleuf niet bevestigd. Slechts enkele recente sloten uit de 20de eeuw werden aangetroffen.

2.3.6 Perceel 2328/2120 (Kamperman)

Op deze percelen (afb.4) dat op de bodemkaart als enkeerdgrond werd gekwalificeerd werden drie proefsleuven aangelegd (P67 t/m P69). In de eerste 50 m van de drie sleuven werden geen grondsporen aangetroffen.

In proefsleuf 67 werden meerdere greppels en sloten, die allen een verschillende oriëntatie hadden, waargenomen. Aangezien er geen dateerbaar vondstmateriaal in de grondsporen werd aangetroffen, kunnen geen uitspraken over de ouderdom van deze greppels en sloten worden gedaan. In P68 werd in het meest oostelijke deel van de sleuf een vindplaats aangetroffen die uit een cluster kuilen bestond. De kuilen waren in twee categorieën te verdelen namelijk afval- en paalkuilen. Een structuur kon niet in de paalkuilen worden herkend. Uit één van de afvalkuilen (afb. 10) kwam een relatief grote hoeveelheid aardewerk dat in de Midden Bronstijd werd gedateerd²³. De vindplaats is waarschijnlijk relatief klein in omvang aangezien in de aangrenzende sleuven P67 en P69 op dezelfde hoogte als P68 geen sporen werden aangetroffen.

²¹ Uit het bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd door Bureau Lantschap bleek dat de huidige boerderij Olthof waarschijnlijk niet ouder is dan 1600.

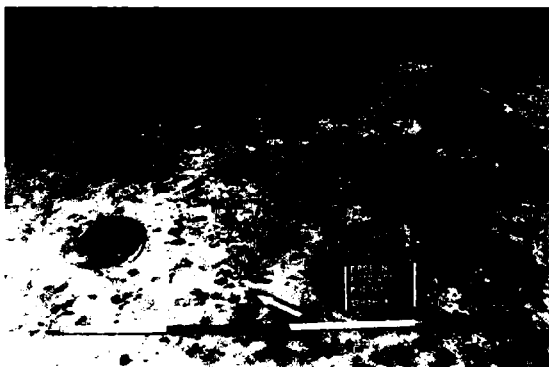
²² Mondelinge mededeling J. en F. Marsman te Klarenbeek.

²³ Determinatie I. Hermsen en R. van Beek.

Afb.10: Doorsnede kuil uit de Midden-Bronstijd (1.800 – 1.100 v. Chr.)

De grondsporen zijn nog slechts tot een diepte van ongeveer 0,3 m, gemeten vanaf het eerste vlak, bewaard gebleven. In P69 veranderde na ongeveer 80 m, gemeten vanaf de Molbergsteeg, de samenstelling van de bodem. De ijzeroerbrokken en de grijze reductievlekken verdwenen en het 'schone' dekzand werd zichtbaar. Het vlak moest na 80 meter hoger worden aangelegd. Er was sprake van een minimale verhoging in het oude landschap; een kleine dekzandkop. Op deze dekzandkop werd een cluster grondsporen aangetroffen. Het geborgen aardewerk werd in de Bronstijd/IJzertijd gedateerd.²⁴ De proefsleuf werd zowel in noordelijke als zuidelijke richting uitgebreid om vast te stellen of de grondsporen deel zouden uitmaken van een plattegrond van een gebouw. In noordelijke richting werd een vier-palige spieker (afb.11) aangetroffen.

Afb.11: vier-palige spieker.

De spieker had een afmeting van 1,5 bij 1,5 m en werd in het noorden door een oost-west georiënteerde sloot van 1,5 m breed geflankeerd. De sloot bleek 0,5 m

²⁴ Determinatie door I. Hermsen en R. van Beek.

diep te zijn, bestond uit twee lagen en bevatte aardewerk uit vermoedelijk de IJzertijd. De sloot lijkt de vindplaats in ieder geval in het noorden te begrenzen, want in de op 20 m afstand noordelijke gelegen proefsleuf (P68) werden geen grondsporen aangetroffen.

De overige grondsporen behoorden niet tot een structuur maar werden als voorraadkuilen (afb.12) en losse paalkuilen geïnterpreteerd.

Afb.12: restant voorraadkuil.

Uit één van de paalkuilen werd een natuursteen geborgen die aan drie zijden was afgevlakt wat door het vele gebruik, als wrijfsteen, is ontstaan. De steen had door deze slijtageplekken een driehoekige vorm gekregen.

De vindplaats houdt even abrupt op als deze begon en werd in de proefsleuf (P69) in het oosten begrensd door een kleine natuurlijke depressie, een laagte in het dekzand dat mogelijk water bevatte en voor de watervoorziening werd gebruikt. In ieder geval heeft er menselijke activiteit plaatsgevonden getuige het aardewerk uit de IJzertijd dat in de depressie werd aangetroffen. Ten oosten van de laagte werd de bodem weer gekenmerkt door veel ijzeroer en grijze reductievlekken. In een later stadium werden ten zuiden van P69 nog drie proefsleuven (P157 t/m P159) aangelegd.²⁵ De resultaten waren minimaal. In P157 werd op ongeveer 17

²⁵ In september toen P67 t/m P69 op deze percelen werden aangelegd waren op het zuidelijke deel van de percelen de aardappels nog niet gerooid en kon er geen onderzoek plaatsvinden. Dit werd alsnog in januari 2001 gedaan omdat de in P69 aangetroffen vindplaats zich misschien in zuidelijke richting zou uitstrekken.

m, gemeten vanaf de Molbergsteeg een drietal donkergrijs met veel houtskool vervulde kuilen aangetroffen. Aangezien ze al op een hoger niveau dan het eerste vlak konden worden waargenomen zullen ze niet ouder dan de aanleg van de kamp zijn geweest. Dateerbaar vondstmateriaal kon niet worden geborgen. Op stratigrafische basis zouden ze in de Late/Post Middeleeuwen kunnen worden gedateerd. In P159 werd op een afstand 67 m, gemeten vanaf de Molbergsteeg, een zelfde kuil aangetroffen. Opvallend bij deze drie proefsleuven was de afwezigheid van vlakvondsten.

2.3.7 Perceel 133/134/1397 (Kamperman)

Op deze percelen werden P70 en P71 aangelegd (afb.4). De resultaten van deze proefsleuven waren minimaal. Debet hieraan is dat in het verleden deze percelen moeten zijn ontgrond. De grens tussen bouwvoor en dekzand was zeer scherp. Van een podzolbodem en 'mollenlaag' die hier werd verwacht werd niets meer aangetroffen. Het bodemprofiel bestond uit een A en C- horizont. De grondsporen waren van recente zelfs zeer recente datum, veel sporen van inkuilen. Behalve in het uiterste noordelijke punt van P71. Hier werden twee kuilen met aardewerk uit de prehistorie aangetroffen. Ter plekke werd de proefsleuf uitgebreid, meer grondsporen werden echter niet ontdekt.

2.3.8 Perceel 1119 (Kloosterboer)

Op dit perceel werden P72 t/m P76 aangelegd (afb.4). Van het terrein was bekend dat er in de 19de eeuw het huis/spijker Azink had gestaan²⁶. De restanten in de vorm van fundament- en uitbraaksleuven van het huis werden op ongeveer 0,3 m onder het maaiveld aangetroffen. Het huis was 8,5 bij 15 m groot. De binnenindeling kon worden gereconstrueerd aangezien er twee 1½

²⁶ Het huis staat op de kadastrale Minuutplan 1832, en in het archief van Jordens (GAD invnr. 477) werd een huis/spijker Azink vermeld.

steens brede bakstenen binnenmuren in situ (afb.13) werden aangetroffen²⁷.

Afb.13: restant binnenmuren Huis Azink.

Aan de hand van de breedte van de fundamentsleuf en de positie van de binnenmuren kon worden vastgesteld dat de buitenmuur waarschijnlijk 2 steens breed moet zijn geweest.

Het werd duidelijk dat de benedenverdieping van het huis bestond uit vier vertrekken gescheiden door een centraal gelegen gang. Het grondplan van het huis was axiaal-symmetrisch. Aan de buitenkant van de zuidelijke muur werden de restanten van een waterput zichtbaar. In de waterput werden fragmenten van grijze dakpan, plavuiz en baksteen aangetroffen. In de onmiddellijke nabijheid van het huis konden uit respectievelijk een greppel en een kuil grote hoeveelheden aardewerk, steengoed en bouwmaterialen worden geborgen.²⁸

De datering van het vondstmateriaal ligt tussen 1780 en 1880. Dit is in overeenstemming met de bekende historische gegevens.

De vermelding van de term spijker, afgeleid van het Latijnse *spicarium*, dat in de Late/Post Middeleeuwen werd gebruikt voor een gebouw waar men graan opsloeg, deed vermoeden dat er misschien een oudere fase zou hebben bestaan. Met zekerheid kon echter worden vastgesteld dat het huis Azink het eerste

²⁷ Baksteenformaat: 22 x 11 x 4 cm.

²⁸ Het vondstmateriaal bestond uit fragmenten van witbakkend, roodbakkend en wit industrieel aardewerk, Europees en Chinees porselein, steengoed, baksteen, plavuizen en dakpan.

en enige gebouw op perceel 1119 is geweest.

2.3.9 Perceel 2688 (Dijkman)

Ten noordoosten van de boerderij de 'Olthof', op de hoge smalle dekzandrug, werden in totaal 11 proefsleuven aangelegd (afb.4). De gemiddelde dikte van de enkeerdgrond lag tussen de 0,5 a 0,6 m. De dekzandrug werd in het zuiden gekenmerkt door de aanwezigheid van een veldpodzolbodem onder de enkeerdgrond en in het noorden door beekafzettingen van de Dortherbeek. Boven op de dekzandrug werd alleen de zwarte enkeerdgrond aangetroffen met onder in de zogenaamde 'mollenlaag'. De grondsporen werden vooral op hoogste delen, over een breedte van 20 meter, van de dekzandrug aangetroffen.

In P77 werden op de flank van de dekzandrug richting het beekdal van de Dortherbeek twee mogelijke haardkuilen uit het Mesolithicum aangetroffen²⁹. Aan de zuidelijke rand van de dekzandrug werd een 2,5 m brede oost-west georiënteerde sloot aangetroffen die in de Volle Middeleeuwen kon worden gedateerd. Boven op de dekzandrug werd een cluster kuilen waaronder mogelijke paalkuilen waargenomen die in de prehistorie konden worden gedateerd. Proefsleuf 78, 79, 80 en 82 laten hetzelfde beeld zien als P77. In proefsleuf 79 en 81 konden geen archeologische grondsporen worden herkend.

Opvallend is de afwezigheid van vuursteenvondsten dit in tegenstelling tot de proefsleuven in het oostelijke deel van de dekzandrug.

Ongeveer 175 m verder richting het noordwesten werden de volgende proefsleuven aangelegd. Deze strategie werd onder andere toegepast om de grondsporen boven op de dekzandrug niet onnodig aan te tasten. Met grote zekerheid kon worden verondersteld dat het aangetroffen patroon van grondsporen uit de prehistorie, zoals dat uit de proefsleuven P77 t/ P82 naar voren kwam, zich over de rest van de dekzandrug zal voortzetten. De grondsporen lagen op het

²⁹ 12.000 – 8.000 v. Chr.

hoogste deel van de dekzandrug over een breedte van ongeveer 20 m verspreid. De flanken van de rug werden gekenmerkt door afwezigheid van grondsporen uit de prehistorie. De incidentele antropogene grondsporen die op de flanken werden aangetroffen stammen uit latere perioden. De tweede reden om niet de gehele dekzandrug met proefsleuven te onderzoeken was vanwege de mogelijke aanwezigheid van vuursteensites uit het Mesolithicum en Neolithicum, zoals die op het zuidoostelijke deel van de dekzandrug werden aangetroffen. De wijze van onderzoeken met proefsleuven zorgt ervoor dat eventuele concentraties van vuursteen gedeeltelijk worden verstoord, waardoor een goede documentatie van de site later niet meer mogelijk is.

Proefsleuven 83 t/m 87 (afb.4) werden op de noordelijke flank van de dekzandrug aangelegd in de hoop molen te vinden³⁰.

De proefsleuven werden aan de noordzijde gekenmerkt door de beekafzettingen van de Dortherbeek. Restanten van een watermolen werden niet aangetroffen.

In proefsleuf 83 werd in het meest noordelijke deel grenzend aan het beekdal van de Dortherbeek meerdere beekafzettingenlagen en mogelijk een oude beekloop van de Dortherbeek aangetroffen.

In proefsleuf 84 werd op de flank van de dekzandrug grenzend aan het beekdal van de Dortherbeek een vuurstenen pijlpunt als vlakvondst geborgen. Het gaat om een pijlpunt met een holle basis die in de Vroege-Bronstijd kon worden gedateerd (afb.14).³¹

³⁰ In een oorkonde uit 1280 (OSU nr. 2042/2052) blijkt dat in de buurt van het klooster Mariënhorst/Ter Hunnepe behalve de watermolen van het klooster zelf sprake is van een tweede watermolen. De ligging van deze molen is echter onbekend. Een mogelijke ligging zou aan de Dortherbeek zijn.

³¹ Gedetermineerd door drs. S. Verneau van Bureau Lithos, Zutphen.

Afb.14: pijlpunt met holle basis uit de Vroege Bronstijd (2.100-1.800 v. Chr.), schaal 2:1.

In de sleuf werden relatief veel aardewerkvondsten uit de prehistorie gedaan maar archeologische grondsporen konden niet worden herkend. Voor de proefsleuven 85 tot en met 87 geldt hetzelfde beeld.

2.3.10 Perceel 3521 (Wiltink)

Dit perceel kenmerkte zich door hoogteverschillen in zowel het huidige als oude landschap. In het noordelijkste deel grenzend aan het talud van de A1 bevond zich een dekzandkop met een afmeting van ongeveer 130 m van noord naar zuid en 50 m van oost naar west. Na ongeveer 130 m in zuidelijke richting daalde het reliëf met enkele tientallen centimeters en de dekzandkop ging over in het oude beekdal van de Dortherbeek.

In proefsleuf 88 tot en met 95 (afb.4) werden geen antropogene sporen aangetroffen. Alleen in P89 konden enkele archeologische grondsporen worden herkend. Het betrof weliswaar zeer vage sporen, maar een opmerkelijke structuur in de vorm van een ovale ongeveer 0,3 m brede greppel met een diameter van 3,5 m moet worden besproken. Het enige fragment aardewerk, dat waarschijnlijk uit de Midden Bronstijd dateert, werd in dit spoor aangetroffen. Binnen de greppel bevonden zich geen sporen of vondsten. De functie van dit spoor werd niet duidelijk. Uitbreidingen van de proefsleuf aan weerszijden van het spoor brachten eveneens geen opheldering.

2.3.11 Perceel 1350 (St. IJssellandschap)

Het perceel ligt ten noordoosten van de Dortherbeek en grenst in het zuiden aan de dezelfde beek. In totaal werden hier 21 proefsleuven (P96 t/m P117) aangelegd. In het meest noord-westelijke deel van het perceel werd in P97 een cluster kuilen, waarbij enkele aardewerkscherven uit de prehistorie konden worden geborgen³². De grondsporen werden gekenmerkt door veel bioturbatie waardoor het moeilijk was de begrenzing van de sporen aan te geven. Nadat de proefsleuf aan beide zijden werd uitgebreid kon worden vastgesteld dat de sporen geen deel uitmaakten van een huisplattegrond. Wel werden de restanten van een vier-palige spieker (2 x 2 m) aangetroffen. Aangezien de conservering van de sporen dermate slecht was werd besloten de sporen te couperen en af te werken. Naast de spieker werden de restanten van mogelijke voorraad/afvalkuilen gevonden. De sporen waren nog slechts enkele tientallen centimeters aanwezig. Ten oosten van de sporenconcentratie bevond zich een 3,5 m brede noordoost-zuidwest georiënteerde sloot die de vindplaats leek te begrenzen. De sloot werd in P98 en P99 eveneens aangetroffen. Ongeveer 40 m ten noordoosten gelegen van P97, werd in P117, weliswaar op een lager niveau, wederom een sloot aangetroffen. Deze zuidoost-noordwest georiënteerde sloot was drie meter breed en bevatte aardewerk uit de prehistorie. Uit de bodemkundige kaart viel op te maken dat de vindplaats op de rand van een dekzandhoogte lag³³. Dit is dezelfde dekzandhoogte waarop het klooster Mariënhorst/Ter Hunnepe heeft gestaan. Bij de opgravingen van het klooster werden destijds ook sporen uit de Bronstijd/IJzertijd aangetroffen³⁴. De hierboven beschreven sloten vormden waarschijnlijk een stelsel en begrepsden de vindplaats. De lager gelegen sloot

³² Het aardewerk kon in de Midden Bronstijd tot en met de Vroege IJzertijd worden gedateerd.

³³ Kaartblad 33oost Apeldoorn.

³⁴ B. Groenewoudt, 1991, 347-351.

(P117), aan de rand van de dekzandhoogte, kan tevens als afwateringssloot hebben gefunctioneerd. In de overige proefsleuven bevonden zich geen archeologische grondsporen. Het perceel bleek ooit eens te zijn afgetopt, waardoor de archeologische overblijfselen zijn verdwenen.³⁵ Dat hier in het verleden wel menselijke activiteit heeft plaatsgevonden lijkt zeer aannemelijk. Een relatief hoge plek direct aan de Dortherbeek was een uitstekende bewoningslocatie. In een aantal proefsleuven (P96, 102, 103, 104, 111, 112 en 113) werden nog enkele losse vuursteenvondsten geborgen. Waarvan de vuursteenartefacten uit P96 en P111 in het Mesolithicum konden worden gedateerd. De overige vuursteenvondsten, waaronder een schrabber (afb.15) uit P104 konden niet nader worden gedateerd.³⁶

Afb.15: vuurstenen schrabber, ongedateerd.
Schaal 2:1.

2.3.12 Perceel 3538/3539/3540 (Meijer)

Op deze percelen, die in het verleden als één geheel bekend stonden onder de naam Azinks kamp, werden P118 t/m P142 (afb.4) aangelegd.³⁷ Op de bodemkundige kaart staan de percelen ingedeeld bij de bruine enkeerdgronden. Onder een ongeveer 0,5 tot 0,7 m dikke eslaag werd het eerste vlak aangelegd. De proefsleuven 118 t/m 124 kenmerken zich door de vrijwel totale afwezigheid van vlakvondsten. Behalve een vuurstenen

³⁵ Dit zou mogelijk ten behoeve van de aanleg van het spoor tussen Deventer en Zutphen rond 1900 kunnen zijn gebeurd.

³⁶ De vuursteenvondsten werden gedetermineerd door drs. S. Verneau van Bureau Lithos.

³⁷ Zie kadastrale Minuut 1832.

artefact in P119 werden er geen vondsten uit de prehistorie gedaan³⁸.

In P118 werd een aantal oost-west georiënteerde greppels aangetroffen die niet nader konden worden gedateerd. In het noordelijkste deel van de sleuf werd een duidelijk te dateren ongeveer vijf meter brede noordoost-zuidwest georiënteerde sloot aangetroffen. De sloot bevatte vondstmateriaal uit de 14de eeuw.³⁹

In proefsleuf 119 werd eveneens een aantal oost-west georiënteerde greppels aangetroffen. Door het ontbreken van vondstmateriaal konden de sporen niet worden gedateerd.

Proefsleuf 120 bevatte evenals P119 een aantal oost-west georiënteerde greppels die niet nader konden worden gedateerd. In het zuidelijke deel van de sleuf werd een cluster paalkuilen aangetroffen. De sleuf werd in oostelijke richting uitgebreid om een mogelijke structuur te kunnen herkennen. Er werd echter slechts één paalkuil gevonden. Deze vormde tezamen met de overige paalkuilen geen herkenbare structuur.

In P121 werd op ongeveer 77 meter, gemeten vanaf het zuidelijkste deel van de sleuf een 2,5 m brede oost-west georiënteerde sloot (lichtgrijsbruin zand) aangetroffen. Op ongeveer 101 m, gemeten vanaf hetzelfde punt, kwam nog een sloot met dezelfde vulling, oriëntatie en breedte tevoorschijn. In het vlak tussen de twee sloten werd een cluster paalkuilen, met een doorsnede van 0,3 m en dezelfde vulling als de twee sloten, aangetroffen. Een structuur kon echter niet uit deze sporen worden herleid.

In P121 tot en met P123 werd in het noordelijke deel van de sleuven een aantal, ongeveer 0,75 m brede oost-west georiënteerde greppels (lichtgrijsbruin zand), aangetroffen. Één van de greppels kon over een afstand van 46 m worden vervolgd (P127). Uit de coupe bleek dat van de greppel tot een diepte van nog slechts 0,15 m aanwezig was, en een vlakke bodem had. Helaas kon geen vondstmateriaal worden geborgen, zodat

³⁸ Kon door drs. S. Verneau niet nader worden gedateerd.

³⁹ Steengoedfragment uit de 14de eeuw.

een datering ook hier onzeker bleef. Op basis van de vulling (lichtbruin zand) van de greppels werd echter eerder aan een datering in de prehistorie gedacht dan aan een jongere periode.

P124 bevatte een tweetal noordoost-zuidwest georiënteerde sloten die respectievelijk drie en vijf meter breed waren en een andere kleur vulling (donkerbruin zand) bezaten dan de hierboven beschreven greppels. Overige grondsporen werden in deze sleuf niet aangetroffen.

Haaks op P124 werd richting het oosten P125 aangelegd. In het meest oostelijke deel van P125 werd een ongeveer 1,25 m brede noord-zuid georiënteerde greppel en vier paalkuilen aangetroffen⁴⁰. De greppel bevatte aardewerk-, steengoed- en baksteenfragmenten die tussen 1350 en 1540 konden worden gedateerd. De sleuf werd ter plekke uitgebreid en al snel werd duidelijk dat de vier paalkuilen deel uitmaakten van een gebouwplattegrond. Het gaat om een gebouw dat oost - west was georiënteerd en licht gebogen wanden had. De lengte bedroeg 17,5 m en de breedte varieerde van 3,5 m tot 5,5 m. In totaal konden negen paarsgewijze binnenstijlen worden blootgelegd. De afstand tussen de paalkuilen bedroeg ongeveer twee meter. Een aanwijzing voor de ingang van het gebouw geven wellicht twee paalkuilen die in het oostelijk deel van de plattegrond werden aangetroffen. Hierdoor ontstaat tevens een tweedeling in de binnenruimte van het gebouw. Een oostelijk deel met een afmeting van 3,5/4,5 x 4 m en een veel groter westelijk deel met een afmeting van 3,5-5,5 x 13 m. Op zuiver typologische gronden zou de plattegrond in de 11de /12de eeuw thuis kunnen horen.⁴¹ Vlakbij de plattegrond werd één enkele scherf van het type Pingsdorf geborgen⁴². De plattegrond werd oversneden door de hierboven reeds genoemde greppel die in noordelijke richting na een paar meter ophoudt. Op

⁴⁰ Vulling van de sporen bestond uit donkergrijszwart zand.

⁴¹ Groothedde, 1996, 86-87. Roymans & Theuws, 1993, 36-38.

⁴² Ook werden enkele scherven uit de Karolingische periode (750-950) geborgen.

ongeveer een meter afstand verschijnt een tweede greppel/sloot die 2,5 tot 3,5 m breed is en enigszins rond loopt. Meerdere proefsleuven (P128, 129, 130, 131 en 133) werden aangelegd om de twee sloten te kunnen vervolgen. Ze lijken deel uit te maken van een bewust gegraven slotenstelsel dat in ieder geval jonger is dan de gebouwplattegrond en vondstmateriaal uit de periode 1350-1540 bevat. Misschien dat er nog jongere gebouwen dan de ingegraven plattegrond op ongeveer dezelfde plek hebben gestaan en dat het slotenstelsel bij deze jongere gebouwen hoorde. De gebouwen zullen dan reeds op poeren zijn gebouwd, zodat behalve het vondstmateriaal, er archeologisch weinig van wordt teruggevonden. Dichtbij de ronde sloot werd een, mogelijk nog in situ, stuk natuursteen aangetroffen dat als poer kan hebben gediend.

P135 t/m P139 bevatten allemaal enkele of meerdere sloten die mogelijk iets te maken hebben met het hierboven genoemde slotenstelsel.

In P135 werden tevens een rij van enkele paalkuilen met dezelfde diameter en vulling als die van de hierboven beschreven plattegrond aangetroffen. Ze verkeerden echter in een slechte staat vandaar dat men de sleuf niet heeft uitgebreid. Mogelijk behoren ze tot een gebouwplattegrond.

P138 bevat een deel van een 0,5 m brede kringgreppel met een binnenruimte van ongeveer 6,5 m.

In P140 t/m P142 werden behalve de restanten van het inkuilen geen archeologische grondsporen aangetroffen.

2.3.13 Perceel 3236 (Meijer)

Op dit perceel wat eveneens deel uitmaakte van Azinks kamp werden P143 t/m P147 aangelegd.

In het westelijke deel van P143 werd een noord-zuid georiënteerde greppel aangetroffen die in de 17de/18de eeuw kon worden gedateerd⁴³. Deze greppel werd eveneens in P144 en P145 aangetroffen. In het oostelijke deel van de sleuf kwamen

⁴³ Faience fragmenten uit deze periode werden in de greppel aangetroffen.

meerdere grondsporen tevoorschijn, waaronder een acht meter brede oost-west georiënteerde sloot. Uit de sloot (grijsbruin zand met baksteenfragmenten) werd een halsfragment van een steengoedkan geborgen.⁴⁴ De sloot werd aan weerszijden geflankeerd door paalkuilen met een doorsnede van 0,3 m en een vulling van bruingrijs zand. In P144 werd in het westelijke deel een mogelijk 4-palige spieker uit de Bronstijd/IJzertijd aangetroffen. De paalkuilen zijn 0,3 m in doorsnede en liggen tussen de 1,5 en 1,75 m van elkaar verwijderd. In het oostelijke deel van de sleuf kwam een cluster mogelijke paalkuilen (grijsbruin zand) met een doorsnede van ongeveer één meter tevoorschijn. Op basis van geborgen steengoedfragmenten werden de paalkuilen in de Late Middeleeuwen gedateerd. De indruk bestaat dat hier mogelijk een Laat-Middeleeuwse huisplaats is gesitueerd. Tussen de Middeleeuwse sporen lagen tevens enkele sporen uit de prehistorie.

In P145 werd in het westelijke deel van de sleuf een kuil met een doorsnede van twee meter aangetroffen. De kuil bevatte relatief veel aardewerkfragmenten uit de prehistorie. In het oostelijke deel van de sleuf op dezelfde hoogte als de hierboven beschreven grondsporen werd wederom een cluster grondsporen aangetroffen. Het gaat waarschijnlijk om paalkuilen uit de prehistorie getuige het geborgen aardewerk.

P146 kenmerkt zich door een één meter brede oost-west georiënteerde greppel die over een afstand van ongeveer 100 m kon worden vervolgd. De greppel kon in de 17de eeuw worden gedateerd getuige het geborgen vondstmateriaal dat bestond uit een duit en meerdere musketkogels.⁴⁵

In P147 werden geen noemenswaardige grondsporen aangetroffen.

2.3.14 Perceel 3488 (Tuitert)

Op dit perceel dat in het noordoosten grenst aan de dekzandrug van de Olthof

⁴⁴ Mogelijk een s2-kan-10 zie: Clevis en Thijssen, 1989, 3-48.

⁴⁵ Een Gelderse duit uit 1681.

werden P148 t/m 156 aangelegd. Het perceel kenmerkt zich door hoogteverschillen. De proefsleuven werden niet alleen op de hoge maar ook in de lage gelegen delen van het perceel aangelegd.

Proefsleuf 148 en 149 werden gekenmerkt door recente noord-zuid georiënteerde greppels.

In P150 werd een bijna vijf meter brede oost-west georiënteerde sloot aangetroffen die vondstmateriaal uit de 17de eeuw bevatte.⁴⁶ De sloot kon over een afstand van bijna 50 m worden getraceerd. Of de sloot als begrenzing van de boerderij de Olthof heeft gefunctioneerd kon niet worden aangetoond.

In P151 werden twee noord-zuid georiënteerde sloten met vondstmateriaal uit de tweede wereldoorlog, in de vorm van patroonhulzen, aangetroffen.

In P152 t/m P156 werden geen noemenswaardige sporen aangetroffen.

2.3.15 Perceel 3489 (Olthof)

P160 t/ m 162 werden op dit perceel rondom de Boerderij de Olthof aangelegd, met het doel de sloot die de boerderij en het erf mogelijk heeft begrensd op te sporen.

In P160 werden twee kuilen aangetroffen waarvan de één baksteen- en de andere fragmenten van kogelpotaardewerk bevatte. Op een afstand van enkele meters kwam een derde kuil met een doorsnede van ruim twee meter en een vulling van witlichtgrijs zand tevoorschijn. Het zou hier om een waterput kunnen gaan die misschien bij de voorganger van de huidige boerderij de Olthof hoorde. Het geborgen vondstmateriaal bestond onder andere uit een bodemfragment van een steengoed 2 kan die in de 15de/16de eeuw dateert.

P161 bevatte alleen recente sporen. In P162 kwamen twee kuilen tevoorschijn die waarschijnlijk uit de Late/Post - Middeleeuwen dateren.

⁴⁶ Enkele duiten (o.a. Zwolle 1639), ijzeren gereedschap, een hoefijzer en twee knopen konden worden geborgen.

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusie en aanbeveling perceel 2342 (Van Schooten)

Op dit perceel is sprake van enkele grondsporen uit waarschijnlijk Bronstijd/IJzertijd. In de sporen was geen structuur te herkennen. Opvallend was de oost-west georiënteerde greppel die door enkele paalkuilen werd geflankeerd mede door het feit dat in P37 een gelijke greppel werd aangetroffen. Opmerkelijk waren de ploegkrassen van een eergetouw. Deze delen aan de rand van het beekdal werden in de IJzertijd gebruikt als akkerland. Dit laatste aspect levert interessante informatie op over het landschapsgebruik en indeling in de IJzertijd. Tezamen met de nog niet getraceerde huisplaats uit die periode wordt een redelijk compleet kunnen worden verkregen. Het perceel bevat te weinig archeologische aanwijzingen dat er sprake zou zijn van een terrein dat in de IJzertijd werd bewoond. Aanbevolen wordt om voor dit gebied de bouw archeologisch te begeleiden.

3.2 Conclusie en aanbeveling perceel 2686, 139 en 2821 (Tuitert)

Uitermate interessante ontdekking in de vorm van een perfect ronde sloot uit het begin van de 13de eeuw. Deze archeologische restanten behoren uit een vrij onbekende periode. Helaas bevindt de vindplaats zich in een slechte conditie. Van de sloot resteert nog slechts 0,5 m en het binnenterrein bevat geen gebouwsporen meer. In de sloot zelf werd sporadisch vondstmateriaal aangetroffen. De hoop op meer vondsten is nauwelijks aanwezig. Daarentegen biedt het omliggende terrein wel perspectieven. De vindplaats zelf biedt weinig mogelijkheden voor meer archeologisch onderzoek. De directe omgeving zou interessante landschappelijke informatie kunnen opleveren. De oude beekloop van de Dortherbeek zou uitvoeriger in kaart kunnen worden gebracht. Daarmee kan de ligging van de 13de - eeuwse structuur ten

opzichte van de Dortherbeek duidelijker worden.

3.3 Conclusie en aanbeveling perceel 3291 en 3292 (Tuitert)

De bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen die in P65 werden aangetroffen kunnen direct in verband worden gebracht met de huidige boerderij de Olthof als zijnde restanten van een ouder erf. De natuurlijke sporen uit P64 kunnen ondersteunende informatie opleveren voor de interpretatie van antropogene sporen. Een mogelijke verbinding tussen een gegraven watergang gelegen op de hoge dekzandrug en de natuurlijke oude beekloop in het lager gelegen beekdal is in dit stadium nog niet vastgesteld. De interactie tussen hoger, lager gelegen delen en water in een landschap en hoe de mens deze elementen heeft veranderd en gebruikt is een van de vragen die gesteld kan worden bij een vervolgonderzoek. De plek van P64 hoeft niet verder te worden onderzocht. Het gebied rondom de boerderij de Olthof behoort tot het nederzettingsterrein van een boerenerf dat sedert de 12de eeuw bestaat.⁴⁷ Hoeveel verschillende fasen zich precies op deze plek bevinden is onduidelijk. Zeker is in ieder geval dat in een straal van 100 m rondom de huidige Olthof allerlei bewoningssporen uit de periode 1100 tot en met heden werden aangetroffen. Geconcludeerd mag worden dat deze plek uniek is en indien nodig geheel zal moeten worden opgegraven.

3.4 Conclusie en aanbeveling perceel 2688 (Dijkman)

Dit deel van het perceel leverde geen archeologische gegevens op. Op dit deel van het perceel (afb.4) grenzend aan de Olthoflaan hoeft geen verder archeologisch onderzoek plaats te vinden.

---

⁴⁷ Appels et al, 2000, 11.

3.5 Conclusie en aanbeveling perceel 2328 en 2120 (Kamperman)

De twee aangetroffen vindplaatsen uit de Bronstijd/IJzertijd zijn in het kader van de AAO gedeeltelijk opgegraven.

Het ging hierbij om kleine arealen met restanten van voorraad- afval en paalkuilen in één geval om een begrenzende sloot.

Aanbevolen wordt om dit terrein bouwbegeleidend te onderzoeken. De aanwezigheid van één of meerdere huisplaats(en) uit de Bronstijd en/of IJzertijd op dit terrein is reëel.

3.6 Conclusie en aanbeveling perceel 134 en 1397 (Kamperman)

Omdat in het verleden men hier heeft ontgrond waren de archeologische resultaten op deze percelen waren minimaal.

Deze percelen hoeven niet verder te worden onderzocht op archeologische overblijfselen.

3.7 Conclusie en aanbeveling perceel 1119 (Kloosterboer)

De complete huisplattegrond, met nog enkele binnenmuren in situ, van het 17de/18de eeuwse Huis Azink werd op dit perceel aangetroffen.

Gegevens over de tuin en bijgebouwen zijn echter niet aan het licht gekomen. Tijdens de AAO werd de vindplaats dusdanig onderzocht dat een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving niet noodzakelijk is. Toch zou een bouwbegeleidend onderzoek, waarbij waarnemingen met betrekking tot de tuin en bijgebouwen kunnen worden gedaan, aan te bevelen zijn.

3.8 Conclusie en aanbeveling perceel 2688 (Dijkman)

Op het hogere deel van de dekzandrug werden meerdere clusters grond -sporen uit de Bronstijd/IJzertijd aangetroffen. Het gaat hierbij met name om een ongeveer 20 m brede strook die in gebruik is geweest. De flanken van de dekzandrug

vertoonden weinig tot geen sporen. De mogelijkheid van het voorkomen van vuursteensites uit het Mesolithicum is aannemelijk. Met opzet werd besloten om een deel van de dekzandrug niet door middel van proefsleuven te onderzoeken daar dit de mogelijk aanwezige grondsporen en vuursteensites teveel zou aantasten en een deel van de informatiewaarde verloren zou zijn gegaan.

De dekzandrug zal over de hele lengte op het hoogste deel, ongeveer 20 m breed, archeologisch moeten worden onderzocht.

3.9 Conclusie en aanbeveling perceel 3521 (Wiltink)

Op dit perceel werden alleen in de noordoostelijke hoek enige archeologische resten aangetroffen. Doordat de gesteldheid van het enige spoor dermate slecht was en het ontbrak aan duidelijk vondstmateriaal kon er niets over de interpretatie van dit spoor worden vermeld. De rest van het perceel leverden geen antropogene sporen op.

Aanbevolen wordt om het noordoostelijke deel dat het enige archeologische spoor bevat bouwbegeleidend te onderzoeken.

3.10 Conclusie en aanbeveling perceel 1350 (St.IJssellandschap)

Vrij snel kon bij dit perceel worden vastgesteld dat in het verleden deze plek gedeeltelijk werd ontgrond. De archeologische sporen die vooral in P97 werden aangetroffen verkeerden door de aantasting van bioturbatie in een slechte staat. Daarom werd besloten om de sporen te couperen en af te werken. Vanaf P99 tot en met P116, met uitzondering van P117 werden geen archeologische resten aangetroffen waarschijnlijk als gevolg van de hierboven reeds vermelde reden. Het deel van het perceel dat archeologisch interessant was werd tijdens de AAO opgegraven. Daarom is het niet noodzakelijk dat het perceel aan een vervolgonderzoek wordt onderworpen.

3.11 Conclusie en aanbeveling perceel 3538, 3539 en 3540 (Meijer)

De percelen 3538 en 3539 werden gekenmerkt door een relatief grote hoeveelheid oost-west georiënteerde greppels. Of deze greppels deel uit maken van een stelsel werd tijdens de AAO niet duidelijk. Het dateren van de greppels is problematisch, maar een toewijzing in de prehistorie mag niet worden uitgesloten. In ogeschouw genomen dat op het belendende perceel (2328 en 2120) twee vindplaatsen uit de prehistorie werden aangetroffen, kunnen de greppels misschien hiermee in verband worden gebracht.

Op perceel 3540 werd in het noordoostelijke deel onder andere een huisplaats uit vermoedelijk de 11de/12de eeuw ontdekt. De mogelijkheid van meerdere huisplaatsen uit jongere perioden (1350-1540) die door een stelsel van sloten werden omringd is enigszins aangetoond, maar zal in een vervolgonderzoek volledig moeten worden bekeken.

Aanbevolen wordt om de percelen 3538 en 3539 bouwbegeleidend te onderzoeken. De Middeleeuwse vindplaats op perceel 3540 is bijzonder onder andere vanwege de meerdere bewoningsfasen en de landschappelijke context.

3.12 Conclusie en aanbeveling perceel 3236 (Meijer)

Dit perceel werd gekenmerkt door de bewoningsresten uit zowel de prehistorie als de Late Middeleeuwen. Uit het vooronderzoek bleek dat deze resten over het hele perceel verspreid liggen met een concentratie in de noordoostelijke hoek. De mogelijkheid van een huisplaats uit de Late Middeleeuwen mag niet worden uitgesloten. Deze huisplaats zou mogelijk ook historisch nog te traceren zijn als erf Azink dat in ieder geval al vanaf het midden van de 15de eeuw bekend is. Voor de noordoostelijke hoek van het perceel zal een archeologisch

vervolgonderzoek zinvol zijn. En met name in het deel waar de Middeleeuwse huisplaats wordt vermoed.

3.13 Conclusie en aanbeveling perceel 3488 (Tuitert)

De resultaten van dit perceel zijn minimaal en hebben weinig archeologische informatie opgeleverd.

Alleen de sloot die vermoedelijk deel uitmaakt van de erfbegrenzing van de Olthof.

Het perceel behoeft geen verdergaand archeologisch onderzoek.

3.14 Conclusie en aanbeveling perceel 3489 (Gem. Deventer)

De korte proefsleuven die werden aangelegd om inzicht te krijgen in een begrenzing van het erf de Olthof leverden niet het beoogde resultaat.

Zoals al eerder werd betoogd (par. 4.3) komt het gebied rondom de Olthof voor archeologisch vervolgonderzoek in aanmerking.

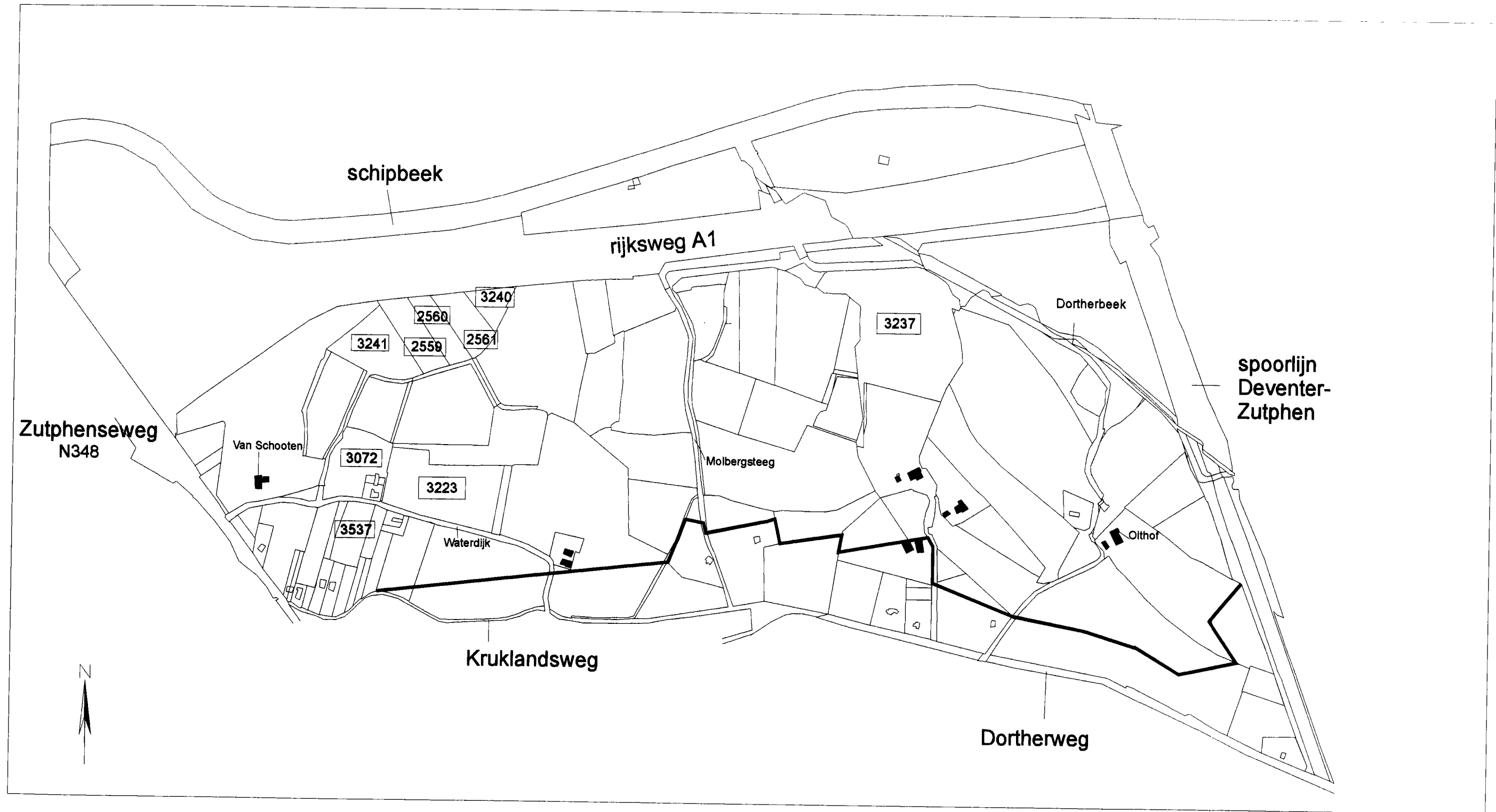
3.15 Niet onderzochte percelen

Tijdens de derde fase van het archeologisch vooronderzoek kon voor een aantal percelen, met een hoge archeologische verwachting, geen toestemming van de pachter/eigenaar worden verkregen om ze te onderzoeken. Het gaat hierbij om de volgende percelen:

- a). Perceel 3240, 2559, 2560, 2561 en 3240 die samen bekend stonden als het akkercomplex de Eekhorst.
- b). Perceel 3072 en 3537
- c). Perceel 3223
- d). Perceel 3237

Voor de ligging van deze terreinen wordt naar afbeelding 18 verwezen.

Aanbevolen wordt om deze percelen, indien dit nodig blijkt, in een later stadium alsnog archeologisch te onderzoeken.

Afb. 18. Kadastrale kaart met de nog te onderzoeken percelen.

schaal 1:2500

4 Bouwhistorisch onderzoek

4.1 Inleiding

In het kader van de MER-rapportage werd in Epse-Noord een aantal boerderijen bouwhistorisch onderzocht. Onderstaand verslag bevat in eerste instantie de resultaten die konden worden ontleend aan de boerderijgebouwen zelf. Uitputtend archief- en literatuuronderzoek heeft niet plaatsgevonden. Wel is gebruik gemaakt van de historische gegevens die door dhr. T. Kloosterboer bereidwillig ter beschikking werden gesteld. Deze gegevens werden aangevuld met enkele feiten die het historische onderzoek, uitgevoerd door dhr. N. Kuik, heeft opgeleverd.

4.2 Van Schooten, Waterdijk 1

4.2.1 Historische gegevens

In de voorgevel bevindt zich een gevelsteen met daarop de volgende tekst:

G.J.W. A.J.zn
W.C. K.B.
7-5-1894

De steen heeft betrekking op het huwelijk van Gerrit Jan Wiltink en Willemina Christina Kloosterboer, die op die datum in Bathmen trouwden. De boerderij is toen nieuw gebouwd.

4.2.2 Ligging

Het complex bestaat uit twee historische gebouwen, de eigenlijke boerderij en een schuur daarnaast, gelegen aan de Waterdijk vlak bij de hoek met de Deventerweg. De gebouwen liggen aan de noordzijde van de Waterdijk en zijn grofweg noord-zuid georiënteerd. De boerderij is van de twee gebouwen het westelijke. De schuur is wat omvang en opzet betreft vrijwel een kopie van het bedrijfsgedeelte van de boerderij en de achtergevels liggen in elkaars verlengde. Van de voorzijde gezien ligt de schuur dus duidelijk terug ten opzichte van de

boerderij. Momenteel zijn de beide bouwdelen aan de voorzijde met elkaar verbonden wat waarschijnlijk niet historisch is.

4.2.3 Korte beschrijving van de gebouwen

4.2.3.1 De boerderij - de ruimtelijke opzet

De boerderij bestaat uit een woonhuis aan de zuidzijde en een aansluitend bedrijfsdeel. Beide bouwdelen vormen één geheel, toch is het woonhuis architectonisch als een zelfstandig gebouw ontworpen. Het bestaat uit een hoge begane grond en een kap met borstwering in de vorm van een omlappend schijddak met een vlak middendeel. De kap is gedekt met grijze oud-Hollandse pannen, het vlakke deel waarschijnlijk met zink. Het aansluitende bedrijfsdeel is traditioneel driebeukig van opzet met lage zijgevels, ankerbalkgebinten en een centrale deel met stallen in de kubbingen. Boven deel en stallen is een hooizolder. Het is gedekt met golfplaten. Het woonhuis wordt door een lange gang van zuid naar noord in twee min of meer gelijk delen verdeeld met links en rechts aan weerszijden van de gang drie vertrekken. Rechts van voor naar achter de woonkamer met daaronder een kelder, de eetkamer en de keuken. Boven de keuken is een opkamer aanwezig. Links de 'nette kamer' met daarachter een vertrek dat ooit als zelfstandige woonruimte in gebruik was met (daarachter) een eigen toegang in de westgevel. Momenteel is het vertrek als slaapkamer in gebruik. Op zolder is een slaapkamertje afgetimmerd met een raam boven de deur in de voorgevel. Wat de functie van de rest van de zolder is geweest is onduidelijk. De kap is geheel beschoten, zodat een relatie met het woonhuis voor de hand ligt, maar is verder geheel onafgewerkt. De zolder boven het woonhuis staat ook niet in open verbinding met de hooizolder boven de deel. Het bedrijfsdeel wordt door drie grenenhouten ankerbalkgebinten in vier vakken verdeeld, waarvan het meest zuidelijke een slag kleiner is dan de andere drie. De gebinten hebben gehakte

telmerken, die duidelijk maken dat alle onderdelen van de draagconstructie nog op hun plaats staan. De telmerken zijn niet geïnventariseerd, aangezien de gehele boerderij in 1894 nieuw werd gebouwd en de telmerken niets aan de bouwgeschiedenis zouden toevoegen. De kap van het bedrijfsdeel heeft aan de achterzijde een wolfseind. Het bedrijfsdeel is nog als stal in gebruik.

4.2.3.2 De boerderij - de gevels

Alle gevels van boerderij en schuur zijn uitgevoerd in schoon metselwerk, aan de onderzijde begrensd door een gecementeerde plint. Het woonhuis heeft aan de bovenzijde door een eenvoudig hoofdstel bestaande uit een fries in de vorm van een gepleisterde baan met daarin een zestal attiekvensters, twee per gevel in voor- en zijgevels. De kroonlijst wordt gevormd door een simpele bakgoot. De voorgevel heeft een driedeling met een risalerende middenpartij die boven de goot uitsteekt en op zolderniveau de vorm heeft van een dakkapel, waarin het venster van het zolderkamertje. Links en rechts de vensters van de hoekkamers, uitgevoerd als zeslichts schuifvensters met buitenluiken. De beide zijgevels hebben aan de zuidzijde ook elk twee schuifvensters die gelijk zijn aan die in de voorgevel. In de westgevel zit links de buitendeur van de voormalige zelfstandige woonruimte, gekoppeld aan een venster. Venster en deur hebben elk een bovenlicht.

Het deel van de oostgevel ter hoogte van de keuken en opkamer heeft een deur en vierlichts schuifvenster in de keuken en een draairaam in de opkamer.

De zijgevels van de stallen hebben betonnen stalvensters, de achtergevel bestaat uit de baander in het midden en twee mestdeurtjes ter hoogte van de stallen. De baander worden geflankeerd door twee vensters, die elk bestaan uit twee gekoppelde rondboogvenstertjes in neo-romaanse stijl.

4.2.3.3 De boerderij - het interieur

De indeling van de boerderij dateert in grote lijnen nog uit de bouwtijd. In het interieur zijn nog verschillende onderdelen uit die tijd bewaard gebleven zoals de rijke

plavuizenvloer in de gang en de zwartmarmere schouw in de westelijke hoekkamer. Waarschijnlijk zijn de meeste binnendeuren nog origineel, zij het dat de panelen door later aangebrachte hardboardplaten aan het zicht zijn onttrokken. In de eetkamer bevindt zich een aardig schouwtje uit de jaren '30 van de vorige eeuw. In hetzelfde vertrek is nog een tegeltableau met paarse handgeschilderde tegels bewaard gebleven. De tegels zijn ouder dan de boerderij en ze komen dan ook van elders. Ook het bedrijfsdeel bleef in grote lijnen gaaf bewaard.

4.2.3.4 De schuur

Zoals gezegd is de schuur vrijwel een kopie van het bedrijfsdeel van de boerderij, Momenteel is hij niet meer als stalruimte in gebruik. Aan de zuidzijde zij schuur en bedrijfsdeel met elkaar verbonden en hier bevinden zich ook wat ruimten op de scheiding van beide bouwdelen, zoals een spoelkeuken. De schuur heeft nog een rieten kap.

4.2.4 Bouwgeschiedenis

Zowel de boerderij in zijn huidige omvang als de schuur dateren uit de bouwtijd, zij het dat beide bouwdelen oorspronkelijk niet met elkaar verbonden zullen zijn geweest. Het uiterlijk van beide gebouwen werd alleen op onderdelen gewijzigd. Zo is de ingangspartij in de westgevel met zekerheid een latere toevoeging, en de deur en vensters van de keuken en opkamer waarschijnlijk ook. Alle stalvensters, uitgevoerd met betonnen prefab kozijnen zijn later. De schuur werd nog het meest ingrijpend verbouwd. De kap werd aan de zuidzijde om onbekende redenen verhoogd, de staldeuren werden hier verwijderd, waarbij de huidige vensters en deur werden aangebracht. Deze verbouwingen zullen ook gevolgen hebben gehad voor het interieur van zowel boerderij als schuur, al is dit niet altijd even goed afleesbaar. In ieder geval de gang werd later aan de deelszijde met enige meters ingekort. De muur kreeg toen een aardige sjabloonschildering. Door het verbinden van de boerderij met

de schuur ontstond de ruimte voor het aanbrengen van onder andere de spoelkeuken. Gezien de nog bewaart gebleven balklaag lijkt dit toch al in de vroege 20ste eeuw te zijn gebeurd. In de jaren '30 werd het schouwtje in de eetkamer gebouwd en de buitendeur in de keuken dateert uit dezelfde periode. De moderne keuken is uiteraard recent, evenals veel aftimmeringen en verlaagde plafonds van het woonhuis.

4.2.5 Waardestelling

Waterdijk 1 is een boerderij die in 1894 nieuw werd gebouwd en waarvan sindsdien veel bewaard bleef. De architectuur van met name het woonhuis is nog gaaf en de later toegevoegde deuren en vensters doen zeker geen afbreuk aan het oorspronkelijke concept. Ook de achtergevels van boerderij en schuur bevinden zich nog vrijwel in oorspronkelijke staat. Alleen de zuidgevel van de schuur werd in later tijd verminkt en de betonnen stalvensters dragen ook niet bij aan het historische beeld van de boerderij. In het interieur van het woonhuis werd later veel aan het zicht onttrokken maar waarschijnlijk zijn achter pleister, hardboard en verlaagde plafonds nog veel oorspronkelijke elementen aanwezig. Waterdijk 1 is een boerderij die representatief is voor de architectuur van de late 19de eeuw en zeker beeldbepalend voor het gebied Epse Noord gezien vanaf de Deventerweg en derhalve zeker behoudenswaardig. De wetenschappelijke waarde en zeldzaamheidswaarde van de gebouwen is gering.

4.3 De Olthof, Olthoflaan 10-12

4.3.1 Historische gegevens

In de boerderij (afb. 17) is een tweetal gevelstenen aangebracht; in de voorgevel net boven de plint is een hardstenen gevelsteen ingemetseld waarvan de tekst niet meer leesbaar is, in de sluitsteen van de gemetselde boog boven de baander in de achtergevel staat:

DJ KB
HH NH
1872

Deze steen verwijst naar de toenmalige eigenaren Derk Jan Kloosterboer en Hermina Hendrika Nieuwenhuis, die in 1863 gehuwd zijn en die tot het overlijden van Derk Jan in 1887 op de Olthof gewoond hebben. Derk Jan stamt in directe lijn van de familie Olthof die de boerderij al sinds het begin van de achttiende eeuw bewoonde. De oudste vermelding van de boerderij De Olthof dateert overigens al uit 1494. Het metselwerk waar de steen in aangebracht is vormt onderdeel van de verlenging van het bedrijfsgedeelte die kennelijk in 1872 is uitgevoerd.

Uit het bouwdoosje van de gemeente Gorssel - waar tot voor kort Epse-Noord toe behoorde - dat is ondergebracht bij de gemeente Deventer, is een bouwaanvraag uit 1948 gelicht die betrekking heeft op de splitsing van het woongedeelte van de boerderij. Deze verbouwing wordt beschreven in de paragraaf 4.2.3.1

Afb. 17: de Olthof.

4.3.2 Ligging

Het complex ligt aan het eind van de doodlopende Olthoflaan en bestaat uit een boerderij met dubbele woning onder één dak, met aan de zuidoostzijde een vrijstaande schuur. Aan de zuidzijde van de inrit staan op het erf een tweetal samengevoegde open wagenloodsen. Het boerderijgebouw zelf is noordwest-zuidwest georiënteerd met het woongedeelte aan de noordwestzijde. De gebouwen liggen op een dekzandrug in het landschap, mogelijk aan een oude bedding van de Dortherbeek. Op het erf staat een fraaie volwassen Lindeboom.

4.3.3 Korte beschrijving van de gebouwen

4.3.3.1 De boerderij - de indeling

Het gebouw heeft een L-vormige plattegrond, het woongedeelte is naar de noord-oostzijde breder dan het stalgedeelte, een boerderijtype dat in Nederland bekend staat als 'krukhuis'. Het woongedeelte bestaat uit twee zelfstandige woningen met slaapvertrekken op de verdieping. Het bedrijfsgedeelte - dat nog geheel als zodanig ingericht is - bestaat uit een brede middenlangsdeel met aan weerszijden stallen in de kubbingen en daarboven afgetimmerde hilden. Momenteel is er plaats voor ongeveer 30 stuks melkvee. Het geheel is overkapt door een rieten dak. Zowel binnen- als buitenmuren zijn op de begane grond in baksteen uitgevoerd. Van het rechter woonhuis, dat een directe verbinding heeft met het bedrijfsdeel zijn een deel van de keuken, een toilet en een spoelhok in het stalgedeelte onder de hilde gebouwd. Van het linker woonhuis is ter plaatse van de voormalige toegang tot de deel een moderne badkamer in het bedrijfsgedeelte uitgespaard. De indeling van deze woning is in 1948 geheel 'gerestyled', zowel de constructie, detaillering als decoratie dateren uit die tijd. De woonhuizen zijn afzonderlijk onderkelderd; boven de ondiepe kelder die is voorzien van een gemetseld troggewelf is in de linker woning een opkamertje ontstaan. De kelder van de linker woning heeft een houten balklaag als zoldering. Het metselwerk van de fundering van de voorgevel is in de hoek van deze kelder opgetrokken met een 10-lagenmaat van 82 cm.

4.3.3.2 De boerderij - de constructie

De draagstructuur van het huis wordt gevormd door zeven vanaf de voorgevel van het woongedeelte genummerde ankerbalkgebinten waarvan er twee in het woon- en vijf in het bedrijfsgedeelte staan. Van de gebinten één en twee zijn de stijlen afgezaagd en nemen de gangmuur en de scheidingsmuur tussen de woningen de dragende functie over. De nummering maakt duidelijk dat zes gebinten bij de

oorspronkelijke opzet horen en dat het zevende bij de eerder genoemde verlenging van het bedrijfsgedeelte werd toegevoegd. Alle onderdelen zijn van eikenhout en alle telmerken zijn gehakt, behalve die van gebint vier aan de noord-oostzijde. Op de ankerbalk en het korbeel van dit gebint is aan de noord-oostzijde het nummer met een gesneden merk aangebracht, terwijl de bijbehorende merken van de windschoren en de nummers aan de zuid-westzijde gehakt zijn uitgevoerd. De oorspronkelijke gebinten zijn zelfstandig genummerd waarbij onderscheid tussen links en rechts gemaakt is door streep-, rond- en maanvormige merken te hakken. De windschoren zijn met de gebinten mee genummerd en hiervoor is ter hoogte van de verbinding met de stijlen een extra merk geplaatst. De windschoren zijn zowel in de stijl als de gebintplaten gepend. De uitbreiding van het bedrijfsdeel is gerealiseerd door de gebintplaten te verlengen vanaf de oplegging met de verwijderde dwarsplaat en een extra ongenummerd, gebint aan de bestaande reeks gebinten toe te voegen. De plaats waar voor de verlenging de baander van de boerderij waren, verraad zich nog door de bouwsporen in de ankerbalk van het zesde gebint. Hier zijn nog de pengaten zichtbaar van de kozijnstijlen en de losse middenstijl, de 'stiepel' van deze deuren. De huidige baander zijn terugliggend in de eindgevel aangebracht. In de rechterdeur is een klinket opgenomen. De daksporen van de kap zijn van eikenhout en hebben een met de hand gezaagde vierkante doorsnede. De haanhouten zijn met een lipverbinding, die met spijkers gezekerd is, aan de sporen verbonden.

Vanuit de hilde is boven de rechter woning nog een klein deel van de balklaag met vloerdelen zichtbaar die bij de oorspronkelijke opzet hoort. Deze vloer is aangebracht over de ankerbalk en voorzien van rode verf die het toenmalige woongedeelte markeert. Dit woongedeelte was ongeveer 25 cm korter dan nu het geval is. De huidige slaapvertrekken zijn recent op vulhout vrij in de ruimte boven deze balklaag getimmerd. Hierdoor

worden grote delen van de constructie van de woningen aan het oog onttrokken.

4.3.3.3 De boerderij - de achtergevel

In de achtergevel is aan weerszijde van de baander een opgeklampte deur naar de stallen aangebracht. De profilering aan de binnenzijde van de klampen van de baander is opvallend. Twee gietijzeren boogvenstertjes zorgen voor wat daglicht op de deel. De aansluiting van het metselwerk op het dakvlak is met vlechtingen gerealiseerd. Het homogene metselwerk van de achtergevel sluit in beide zijgevels met bloktanden aan op ouder metselwerk. De plaats hiervan correspondeert met die van de constructieve verlenging van de gebintplaten.

4.3.3.4 De boerderij - de zijgevels

De dakvoet van de rechter zijgevel is vanaf de voorgevel tot aan het stalgedeelte verhoogd en daarbij grotendeels vervangen. Het metselwerk van de verlenging is voorzien van een gietijzeren stalraampje. Het metselwerk hiervan sluit met bloktanden aan op het oudere metselwerk van de deel. De dakvoet is ter plaatse van het opkamertje met machinaal vervaardigde bakstenen hersteld. Voor het uitmesten van de stallen zijn een tweetal opgeklampte deuren en een mestluis (in het opgehoogde deel achter de keuken) aangebracht. Ter hoogte van de keuken bevindt zich naast een enkelvoudig venster met roedeverdeling ook een samengesteld kozijn met daarin een venster met roedeverdeling en een opgeklampte deur. Boven deze kozijnen is aan de hand van nog aanwezige plafondafwerking te zien dat de zijgevel gefaseerd verhoogd is; de verhoging ter plekke van de keuken vond eerder plaats dan ter hoogte van de opkamer. Op de tekening van 1948 is te zien dat achter de huidige keuken een bergruimte uitgebouwd was. Deze uitbouw is in de tweede helft van de vorige eeuw weer verwijderd; de herstelling in het rieten dak is nog goed zichtbaar. De linker zijgevel is in het stalgedeelte naast een aantal recente stalvensters voorzien van een viertal mestdeurtjes. De

zijgevel van het woongedeelte is even hoog als de voorgevel. In het dakschild is een dakkapel opgenomen. Op de begane grond domineert een erker uit 1948 met roedeverdeling het gevelbeeld. In deze erker zijn houten kozijnstijlen secundair verwerkt. Hiernaast bevindt zich de toegangsdeur met bovenlicht tot de keuken van de linkerwoning.

4.3.3.5 De boerderij - de voorgevel

De voorgevel is in de linkerwoning van links naar rechts voorzien van een zesruits schuifvenster en een opgeklampte deur met bovenlicht die beiden uitkomen in de woonkamer en vervolgens in de rechterwoning van twee zesruits schuifvensters; een opgeklampte voordeur met bovenlicht die toegang geeft tot de centrale gang en tenslotte een vierruits schuifvenster van de opkamer met daaronder een kelderlicht. Alle openingen hebben strekken en alle vensters zijn voorzien van luiken. In het fries onder de dakvoet zijn een drietal vensters opgenomen. In het metselwerk zijn vier verschillende fasen te herkennen waarvan de onderlinge chronologie niet geheel duidelijk is. Allereerst is er in de rechter bovenhoek metselwerk met machinaal vervaardigde stenen uitgevoerd met een 10-lagenmaat van 63 cm. Dit metselwerk loopt om de hoek door en betreft waarschijnlijk een ingrijpende herstelling onder de dakvoet. Als tweede is er het metselwerk rechts van de rechtse voordeur met een 10-lagenmaat van 57 cm. Mogelijk houdt dit verband met de (ver)bouwing van het keldergewelf en de daarboven gelegen opkamer. Als derde is er rondom de linkse voordeur in verband met het reguliere metselwerk van de voorgevel een zone met vervangen of aangeheeld metselwerk dat duidelijk verband houdt met het plaatsen van het kozijn van de toegangsdeur als vervanging van een venster op die plaats in 1948. Als laatste is er op alle andere delen het oorspronkelijke metselwerk van de gevel met een 10-lagenmaat van 53 cm.

4.3.3.6 De boerderij - het interieur

De beide woningen worden van elkaar gescheiden door een bakstenen muur met een gemetseld schoorsteenkanaal boven

de grote schouw in de woonkamer van de rechter woning. Voor 1948 was er zowel links als rechts van de schouw een deur naar hier achter gelegen slaapvertrekken. De achterwand van de stookplaats is afgewerkt met paarse tegels met handgeschilderde motieven uit de 19de eeuw. Aan weerszijden is in deze tegels een tableau met een perspectivische voorstelling van een vogel in een kooi. Als bewust 'zoekplaatje' of als fout bij het aanbrengen zijn twee onderhoeken links en rechts verwisseld. De geprofileerde boezembalk van de schouw is voor een deel gemaakt van gietijzer. Onder de recente gashaard is op de ijzeren haardplaats nog de plaats herkenbaar waar eens een ronde kachel stond. In de linker woning is het interieur uit 1948, na een integrale en vrij rigoureuze verbouwing, nog opvallend gaaf aanwezig.

4.3.3.7 De schuur

De schuur heeft een rechthoekige plattegrond en is voorzien van een aan beide zijden afgewolfd zadeldak dat gedekt is met riet. Alle gevels zijn opgetrokken in metselwerk. Aan zuidoostzijde is een dubbele inrijdeur aangebracht die geflankeerd wordt met ronde gietijzeren vensters. De zijgevel aan de noordoostzijde heeft drie mestluikjes en drie vrij recente vensters. De zuidwestgevel is blind. De noordwesthoek wordt in pandig opgevuld door een bakhuisje. Dit bakhuisje behoort tot de oorspronkelijke opzet van de schuur. In de gevel is hiervoor een venster met roede verdeling en een opgeklampte deur opgenomen. Binnen is onder de schoorsteenboezem naast de stookplaats voor een open vuur het ijzeren luik van een broodoven te vinden. De oven die in de naastgelegen ruimte gestaan moet hebben is bij een latere verbouwing verdwenen.

De constructie van de schuur bestaat rechts uit de vier oorspronkelijke stijlen van ankerbalkgebinten. De bijbehorende gebintplaat en windschoren zijn nog aanwezig. De ankerbalken en de linker stijlen zijn verwijderd en werden vervangen door een tweetal jukbenen en vier nieuwe liggers. De middelste liggers zijn als hangbalken opgehangen aan de

sporen. Alle onderdelen zijn van naaldhout.

Met deze oplossing ontstond waarschijnlijk ruimte voor de realisatie van een aantal hokken voor jongvee in combinatie met opstelruimte voor wagens en/of tractoren. Van de latere toevoegingen zijn de jukbenen en de windschoren zelfstandig genummerd met gehakte telmerken (halve maantjes). De oorspronkelijke constructie is ook genummerd met gehakte telmerken. De stijlen zijn individueel genummerd van 1 tot en met 4, de windschoren zijn doorlopend genummerd van 1 tot en met 7 (nummer 1 ontbreekt). De windschoren zijn zowel boven als onder gepend. In de oorspronkelijke stijlen (rechts) zijn de afgezaagde pennen van de steekrijen nog zichtbaar. De verbindingen van de steekrijen met de stijlen zijn individueel genummerd van 1 tot en met 6, het eerste en het laatste vak (= bakhuis) zijn niet voorzien geweest van deze regels die dienen als oplegging van de stalliggers en het bevestigen van de stalpaaltjes of reppels. De daksporen zijn van in de lengte doorgezaagd rondhout (naaldhout). Deze schuur zal op grond van de toegepaste houtsoort en de wijze van nummering uit het einde van de achttiende eeuw of de eerste helft van de negentiende eeuw dateren.

4.3.3.8 De wagenloods

De constructie van de twee wagenloodsen is opgebouwd uit voornamelijk sloophout en machinaal gezaagde balken en planken. Tussen het sloophout zijn enkele eikenhouten onderdelen van een hooiberg en steekrijen te herkennen.

4.3.4 Bouwgeschiedenis

De oorspronkelijke boerderij was zes gebinten diep. Hiervan zijn alle ankerbalkgebinten nog aanwezig, zij het dat de stijlen van de eerste gebinten, ter plaatse van de huidige woningen, werden afgezaagd. Aan de hand van de aangetroffen telmerken lijkt deze boerderij op zijn vroegst uit de zeventiende eeuw te dateren. Gezien de vrijheid waarmee bijvoorbeeld de windschoren genummerd zijn en de schijnbaar willekeurige toepassing van strepen, rondjes en halve

manen is een datering in de vroege achttiende eeuw niet uit te sluiten. De toepassing van gesneden telmerken op het vierde gebint is mogelijk te verklaren door de bemoeienissen van een timmerman die nog de archaische wijze van nummeren hanteerde. Vooralsnog lijkt een datering rond 1700 aannemelijk. De huidige voorgevel zal op grond van het metselwerk en de vorm van de vensters van omstreeks 1850 dateren. Tegelijkertijd, of kort daarvoor, is het woongedeelte aan één zijde uitgebreid zodat een krukhuis ontstond. De plaatsing van de stookplaats met monumentale schouw tegen een binnenscheidingswand is waarschijnlijk verklaarbaar vanuit de mogelijkheid om zo het gemeenschappelijke rookkanaal van twee zijden te benutten. Aangenomen mag worden dat het oorspronkelijke woongedeelte dezelfde breedte als het bedrijfs gedeelte gehad heeft. Al in de 19^e eeuw is in de oorspronkelijke rechter woning extra ruimte gecreëerd door het bouwen van een keuken gedeeltelijk in de stal, waarvoor de dakvoet plaatselijk opgehoogd werd. Later werd bij een verbouwing van de kelder en de opkamer de dakvoet over een grotere lengte opgehoogd. In 1872 werd het bedrijfs gedeelte verlengd met een extra gebint. In 1948 wordt tot splitsing van het woongedeelte overgegaan. Op de plaats van een tweetal slaapkamers werd een zelfstandige woning ingericht, met slaapvertrekken op de verdieping. Op de verbouwingstekening is zowel op de bestaande als op de nieuwe toestand de schouw niet goed weergegeven. Mogelijk kwamen bij de noodzakelijke sloopwerkzaamheden onbekende delen van de tegelwand tevoorschijn en besloot men deze te sparen. De realisatie van een gang achter de voordeur bleef ook achterwege; in de huidige situatie komt de voordeur rechtstreeks in de woonkamer uit. De verandering van twee bedsteden tot kasten was niet voor lange duur. Toen in de jaren '70 van de twintigste eeuw op de verdieping slaapkamers werden gebouwd moesten deze plaats maken voor de trap naar boven.

4.3.5 Waardestelling

Olthoflaan 10-12 is een redelijk oude boerderij waar tot zeer recent nog een melkveebedrijf uitgeoefend werd. Mede hierdoor is van de oorspronkelijke opzet constructief gezien veel bewaard gebleven en hebben latere verbouwingen en veranderingen de basisopzet niet structureel aangetast. De opdeling en aanpassing van het woongedeelte zijn weliswaar ingrijpend maar niet ten koste van het karakter van het geheel gegaan. De voorgevel heeft een grote monumentale uitstraling. Door de ligging van de boerderij met schuur op het erf aan het eind van de Olthoflaan levert het complex ook een belangrijke en waardevolle bijdrage aan de beleving van het landschap.

Het complex verdient op grond van bovenstaande zonder meer behouden te blijven. Belangrijke voorwaarde voor toekomstig behoud van het complex is het vinden van een passende gebruiksfunctie. Respect voor de ruimtelijke structuur van met name de bedrijfsruimten verdient daarbij zeker aanbeveling. Het gebouw verkeert bouwkundig in een zeer redelijke staat, bij het opstellen van een restauratie-/herstelplan is het aan te raden de bouwhistorische bevindingen hierin op te nemen.

Indien onverhoopt binnen de planvorming voor het gebied de gebouwen niet gespaard kunnen worden dient hieraan voorafgaand een volledige documentatie en bouwhistorische opname en ontleding plaats te vinden.

4.4 Oud Azink, Dortherweg 15

4.4.1 Historische gegevens

De oudste vermelding van de boerderij Oud Azink dateert uit 1494. In dat jaar komt de naam van de boerderij voor in het Deventer schattingregister.

In het systeem van dhr. T. Kloosterboer zijn verschillende fiches opgenomen die betrekking hebben op 'Azink' en die globaal de periode 1830 - 1910 beslaan. Daarbij is het vaak niet duidelijk op welk object of objecten de geregistreerde akte

betrekking heeft. Naast Oud Azink bestaat in het grootste deel van deze periode ook de boerderij Nieuw Azink en het 'Landhuis Azink'. Waarschijnlijk is het in de 19de eeuw zelfs zo dat de verschillende percelen en gebouwen in één hand zijn. Een akte uit 1848 vermeldt naast een 'Landgoed met Herenhuis' ook nadrukkelijk een bouwmanswoning. Het voert in het kader van dit onderzoek te ver deze bezitsrechtelijke kluwen te ontwarren.

In het bouwdoosje van de gemeente Gorssel zijn behoudens een plattegrond van de huidige situatie uit 1993 geen historische gegevens aanwezig.

4.4.2 Ligging

Het complex ligt aan het eind van een doodlopende zijweg van de Dortherweg en bestaat uit een boerderij met aan de oostzijde een aangebouwde schuur. Ten oosten hiervan is in 1993 een modern vrijstaand woonhuis gebouwd. Ten behoeve van de uitoefening van een akkerbouwbedrijf zijn op de noordzijde van het erf een tweetal moderne opslagloodsen gebouwd. Aan de zuidoostzijde van het erf staan de restanten van een hooiberg met enkele roede. De noord-zuid georiënteerde oude boerderij is al geruime tijd buiten gebruik en maakt een verwaarloosde indruk. De rietdekking van de boerderij verkeert in een zeer slechte staat waardoor op diverse plaatsen grote lekkages ontstaan zijn.

4.4.3 Korte beschrijving van de gebouwen

4.4.3.1 De indeling

De boerderij heeft een L-vormige plattegrond met het woongedeelte, met slaapvertrekken op de verdieping, aan de noordzijde. Het zadeldak is aan beide zijden afgewolfd. Het bedrijfs gedeelte bestaat uit een middenlangsdeel met aan weerszijden stallen in de kubbingen. De hierboven gelegen hilden zijn aan de oostzijde geheel afgetimmerd. De kap is geheel gedekt met riet. Alle buitenmuren en de meeste binnenmuren zijn in baksteen uitgevoerd; in het oostelijke deel van het woongedeelte zijn een aantal

binnenscheidingswanden van hout gemaakt. Dit oostelijke deel van de woning is onderkelderd. De trap naar de in de twintigste eeuw gerealiseerde slaapvertrekken is ter plaatse van een voormalige bedstede naast de schouw geplaatst.

De indeling van de woning maakt de indruk voor een groot deel in het derde kwart van de twintigste eeuw tot stand te zijn gekomen; balklagen en vrijwel al het muurwerk zijn aan het zicht onttrokken door diverse aftimmeringen in plaatmateriaal. Bij deze verbouwing(en) zal ook de huidige gang met voordeur in de schuur gemaakt zijn.

4.4.3.2 De constructie

De draagstructuur wordt gevormd door een viertal vanaf de achtergevel genummerde ankerbalkgebinten waarvan er één in het woon- (no. 4) en drie in het bedrijfs gedeelte staan. Van gebint no.4 is alleen de oostelijke stijl te zien, waarschijnlijk is de westelijke stijl afgezaagd en nemen de gang- en/of douchemuur de dragende functie over. Van gebint no.1 is de westelijke stijl vervangen door een stalen pijp. Het telmerksysteem geeft een samenhangend beeld en laat zien dat de draagconstructie in één bouwcampagne tot stand kwam en op boven genoemde wijzigingen na nog compleet aanwezig is. Op gebint no. 1 zijn geen telmerken aangetroffen; dit houdt waarschijnlijk verband met enerzijds aantasting en verwerking en anderzijds met de toegankelijkheid ten tijde van het onderzoek. Alle onderdelen zijn van eikenhout en voorzien van gesneden telmerken (zie Bijlage I). Aan de oostzijde zijn de merken gebroken uitgevoerd. Alle aangetroffen nummers behoren tot hetzelfde systeem en staan in de goede volgorde. De windschoren die bij de ankerbalkgebinten horen zijn voorzien van merken die corresponderen met het desbetreffende gebint. Ook hier is onderscheid gemaakt tussen links en rechts door de merken aan de oostzijde gebroken uit te voeren. De daksporen zijn van eikenhout en hebben een met de hand gezaagde onregelmatige doorsnede. De verbinding

met de haanhouten is uitgevoerd als lipverbinding die gezekeerd is met een toognagel en twee spijkers.

4.4.3.3 De achtergevel

In de achtergevel is links en rechts een opgeklampte deur naar de stallen aangebracht. De grote achterdeuren, 'de baander' zijn vervangen door moderne schuifdeuren. Aan weerszijden zijn nog wel twee gietijzeren boogvensters aanwezig die voor wat daglicht op de deel zorgen. Het metselwerk van het bovenste deel van deze gevel is uitgevoerd met machinaal vervaardigde bakstenen.

4.4.3.4 De oostgevel

Het woongedeelte is vanaf de voorgevel tot aan het stalgedeelte verbreed en de dakvoet is hier verhoogd. In het metselwerk van dit deel zijn vensters aangebracht waarvan de kozijnen mogelijk ouder zijn. Omdat het baksteenformaat correspondeert met dat van de voorgevel en ook de noord-oosthoek in verband gemetseld is lijkt de verbreding tegelijk met de gemetselde voorgevel tot stand gekomen te zijn.

4.4.3.5 De voorgevel

Van de oorspronkelijke indeling van de voorgevel valt niet veel met zekerheid te zeggen; de drie huidige vensters zijn vrij recent aangebracht waarbij grote delen van het omringende metselwerk vervangen zijn. Waarschijnlijk was de voordeur aan de rechterzijde in het verlengde van de gang naar de deel gesitueerd. De aansluiting van het oorspronkelijke metselwerk met het dakvlak is met vlechtingen gerealiseerd. Het baksteenformaat van dit oorspronkelijke metselwerk is 24/25 x 12 x 4,5/5,5 met een 10-lagenmaat van 67 cm.

4.4.3.6 Het interieur

Van het interieur is met name de in een berging weggewerkte schouw nog prominent aanwezig. Waarschijnlijk tegelijkertijd met het realiseren van ruimte voor de trap naar slaapvertrekken op de verdieping ter plaatse van een bedstede is de huidige woonkamer met ongeveer 1,5 meter ingekort. Bij deze verbouwing bleef

de bestaande monumentale schouw gehandhaafd in een berging en werd tegen de muur van deze berging een modernere schouw geplaatst. De brandmuur werd tegelijkertijd verhoogd op de verdieping en vormde zo de scheiding tussen deel en slaapvertrekken. De boezem van de indrukwekkende schouw bestaat uit een metselwerk dat aan de voorzijde rust op een houten geprofileerde schouw balk. De schouw balk is via een ijzeren trekstang opgehangen aan de verdiepingsbalklaag. De achterwand van de stookplaats is afgewerkt met paarse tegels met handgeschilderde geometrische motieven dat zich uitstrekt tot buiten de boezem. In dit tegelwerk zijn later twee banen met afwijkende florale motieven (waarvan één in Jugendstil vormgeving) aangebracht. In het rookkanaal zijn ter hoogte van de verdiepingsbalklaag aan weerszijden een tweetal smeedijzeren ringen opgehangen. In deze ringen konden ijzeren staven of houten balken worden gelegd voor het ophangen van te roken vleeswaren.

4.4.3.7 De schuur

De schuur is aan de westzijde in lengterichting tegen de boerderij gebouwd. De schuur heeft een rechthoekige plattegrond en is voorzien van een aan beide zijden afgewolfd zadeldak dat gedekt is met grijs gesmoorde muldenpannen. Alle gevels zijn opgetrokken in metselwerk. De zuidgevel is voorzien van een baander die geflankeerd wordt door een tweetal ronde gietijzeren vensters en een tweetal stalramen.

De constructie van de schuur bestaat uit een drietal ankerbalkgebinten. De gebinten zijn vervaardigd van een zachte loofhoutsoort, waarschijnlijk populieren. Op de gebinten zijn gehakte telmerken aangebracht, waarbij onderscheid gemaakt is tussen links en rechts door rechte en ronde beitels te gebruiken. Voor zover waarneembaar behoren alle merken tot hetzelfde systeem, waarbij opgemerkt dient te worden dat op gebint nummer twee aan de linker zijde zowel met een twee als een drie genummerd is. De windschoren zijn voor zover waarneembaar met de desbetreffende

gebinten meegenummerd (zie ook Bijlage I). De daksporen zijn vervaardigd van in de lengte doorgezaagd rondhout. Het metselwerk van de zuidgevel is grotendeels opgetrokken met bakstenen met het formaat 21/22 x 10/10,5 x 4, 10 lagenmaat 51cm. De west- en noordgevel en ook een deel van de zuidgevel zijn uitgevoerd in een machinale baksteen hetgeen wijst op rigoureuze onderhoudswerkzaamheden aan het eind van de 19e of het begin van de 20e eeuw. De toegepaste houtsoort maakt het vanwege de zeer zeldzame toepassing hiervan lastig om de schuur eenduidig te dateren. De zeer beperkte mate van aantasting door houtboorders (populierenhout is erg zacht) wijst echter niet op een hoge ouderdom. Daarom valt niet uit te sluiten dat de gebinten mogelijk pas tegelijk met de ingrijpende vervanging van het gevelmetselwerk geplaatst zijn; in dat geval zal het grootste deel van het metselwerk van de zuidgevel horen bij een eerdere fase die mogelijk door brand verwoest is.

4.4.4 Bouwgeschiedenis

Op grond van bovenstaande valt slechts op hoofdlijnen iets te zeggen over ontwikkeling van de boerderij. De boerderij heeft in lengterichting nog zijn oorspronkelijke omvang. Van deze opzet zijn alle ankerbalkgebinten en daksporen nog aanwezig. Op grond van de aangetroffen telmerken en de toegepaste houtsoort zou deze boerderij uit de zeventiende eeuw kunnen dateren, hoewel een oudere datering niet valt uit te sluiten. Het aangetroffen metselwerk in de voorgevel en de voorzijde van de oostgevel maakt een oudere indruk hoewel hier natuurlijk ook sprake kan zijn van hergebruik van sloopstenen. In de loop van de 20ste eeuw is het woongedeelte verbouwd waarbij op de verdieping slaapvertrekken gerealiseerd worden en op de begane grond de woonkamer gemoderniseerd wordt. Gevolg is dat de schouw in een berging weggewerkt wordt en dat een bedstede verdwijnt om ruimte te maken voor de verdiepingstrap. Of het verhoogde en uitgebouwde oostelijke deel van de

woning al tot de oorspronkelijke opzet behoort heeft is aannemelijk maar valt zonder aanvullend destructief onderzoek naar balklagen en metselwerk van met name de kelder niet verder te onderbouwen.

4.4.5 Waardestelling

Dortherweg 15 behoort tot de oudere boerderijen in het gebied, waarvan de oorspronkelijke gebinten en kapconstructie vrij compleet bewaard gebleven zijn. Vanwege verbouwingen is de oorspronkelijke opzet van het woongedeelte nog slechts fragmentarisch aanwezig. De centrale schouw met bijbehorend rookkanaal is hiervan de belangrijkste representant. De voor- en in mindere mate de achtergevel zijn door het verplaatsen en vervangen van vensters en deuren sterk aangetast. In de oostgevel van het woongedeelte zijn mogelijk nog (restanten van) oudere vensters aanwezig. De bouwkundige staat van grote delen van de boerderij is slecht. Het in de aangebouwde schuur voor de gebinten toegepaste populierenhout wordt niet vaak aangetroffen.

De waardevolle bijdrage die de boerderij met aangebouwde schuur aan de beleving van het landschap zou kunnen leveren wordt door de moderne loodsen en het woonhuis op het erf grotendeels te niet gedaan. Behoud van deze boerderij ligt dan ook niet voor de hand.

Wel is de boerderij van groot wetenschappelijk belang en kan hij een bijdrage leveren aan onze kennis over de geschiedenis van de boerderijen in het gebied. Een exacte datering door middel van dendrochronologisch onderzoek is een voorwaarde om het gebouw goed in een historische context te kunnen plaatsen. Mocht de boerderij niet behouden kunnen blijven dan is een uitputtende documentatie op zijn plaats. Met name van die elementen die nu nog achter pleister en verlaagde plafonds verborgen zitten maar die ongetwijfeld een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan een reconstructie van de oorspronkelijke verschijningsvorm.

4.5 Nieuw Azink, Dortherweg 13

4.5.1 Historische gegevens

Van de boerderij Nieuw Azink zijn weinig historische gegevens bekend. Pas in het midden van de 19de eeuw verschijnt de boerderij op de kadastrale kaarten zodat het gebouw pas uit die tijd zal dateren. De schuur werd in 1910 bijgebouwd, maar is een ouder gebouw dat voordien elders stond⁴⁸.

4.5.2 Ligging

De boerderij ligt evenals Oud Azink en Krukkeland aan een doodlopend zijweggetje van de Dortherweg. De boerderij bestaat uit twee historische gebouwen, het boerderijgebouw en een schuur, beide oost-west georiënteerd. De schuur aan de zuidzijde van de boerderij op ruim een meter afstand. Momenteel zijn beide gebouwen aan de westzijde 'aaneengesmeed' en strekt het woonhuis zich deels in de schuur uit.

4.5.3 Beschrijving gebouwen

Alle gebouwen zijn in schoon metselwerk uitgevoerd

4.5.3.1 De boerderij - de indeling

Ook Nieuw Azink is van het bekende Hallenhuistypen, driebeukig met het bedrijfsgedeelte aan de oostzijde en het woonhuis aan de westzijde, gescheiden door een brandmuur. Het bedrijfsgedeelte is traditioneel van opbouw met een centrale deel en stallen in de kubbingen. In de kap de hooizolder. Het woonhuis werd in 1953 zo ingrijpend verbouwd, dat de historische indeling hier volkomen verloren ging. Voor de verbouwing was ook het woonhuis traditioneel van opzet met een centrale woonkamer met links daarvan de gang van voordeur naar deel. Geheel links en rechts waren nog slaapkamers.

Het woonhuis heeft een rieten kap met aan de achterzijde een wolfseind. Aan de

voorzijde ontstond een groot dakschild toen in 1953 woonhuis en schuur tot één geheel werden verbouwd.

4.5.3.2 De boerderij - de constructie

Ook de constructie van Nieuw Azink vertoont geen bijzonderheden. De draagstructuur wordt gevormd door grenen ankerbalkgebinten met gehakte telmerken. De zoldering boven het woonhuis was nergens in het zicht maar zal uit een enkelvoudige grenen balklaag bestaan. Nog recent werden alle gebintstijlen afgezaagd en vervangen door een stalen constructie.

4.5.3.3 De boerderij - de gevels

De voorgevel werd bij de verbouwing van 1953 zo ingrijpend vernieuwd dat hier geen oudere architectuur bewaard bleef. De achtergevel en de zijgevels zijn weer geheel traditioneel. De achtergevel heeft centraal de baander, afgedekt met een segmentboog. Links en rechts zitten twee rondboogvenstertjes met gietijzeren raampjes. Links en rechts in de gevel mestdeurtjes. De segmentboog heeft een 'sluitsteen' uitgevoerd in pleister met daarin:

G T
W P
1894

In dat jaar zal het muurwerk van de boerderij opnieuw opgemetseld. De machinale stenen wijzen daar ook wel op. In de zijgevels zitten ook nog enkele mestdeurtjes en stalvensters. Van de vensters zijn er enkele in gietijzer en enkele in beton uitgevoerd.

4.5.3.4 De boerderij - het interieur

Door de ingrijpende verbouwing van 1953 zijn in het interieur maar weinig historische elementen bewaard gebleven. De opgeklampte deur van de huidige gang naar de deel heeft nog aardig hang- en sluitwerk en in de moderne schouw in de woonkamer zijn nog het deurtje van een broodoven en twee handgeschilderde paarse tegeltjes met lofvaasjes bewaard gebleven, die van elders uit de boerderij komen.

4.5.3.5 De schuur

De schuur is een ouder gebouw dat hier in 1910 werd gebouwd. De eiken

⁴⁸ Vriendelijke mededeling van mevrouw Kloosterboer, bewoonster van Nieuw Azink.

ankerbalkgebinten en handgevormde bakstenen wijzen op een hogere ouderdom dan de boerderij zelf. Helaas kon de gebintconstructie niet worden bestudeerd omdat ten tijde van het onderzoek door omstandigheden de hooizolder niet bereikbaar was.

Ook de schuur is driebeukig met stallen in de zijbeuken. Het dak is gedekt met gesmoorde muldenpannen, heeft aan de achterzijde een wolfseind en heeft aan de voorzijde één groot dakschild met de boerderij. Vrijwel alle gevels van de schuur werden in recente tijd ingrijpend verbouwd. Alleen in de achtergevel is nog iets van oudere architectuur te zien. De baander zijn weliswaar dichtgemetseld, maar de sluitsteen met het jaartal 1910 bleef behouden. Boven de baander is, in tegenstelling tot de boerderij zelf, een hooiluik aanwezig. Ook hier zitten links en recht twee rondboogvensters met gietijzeren raampjes. In de noordwestelijke hoek van de schuur, onder de huidige keuken is nog een kelder met troggewelfjes op stalen balken, ongetwijfeld uit 1910. Hier bevond zich ook een broodoven waarvan het deurtje in de schouw van de woonkamer werd hergebruikt⁴⁹.

4.5.4 Bouwgeschiedenis

De bouwgeschiedenis van de boerderij Nieuw Azink is, voor zover leesbaar, overzichtelijk. De boerderij werd in het midden van de 19de eeuw, waarschijnlijk in 1848, nieuw gebouwd. In 1894 werd een belangrijk deel van het muurwerk van de boerderij vernieuwd. In 1910 werd de schuur 'herbouwd'. In 1953 werd het woonhuis vrijwel geheel herbouwd met gebruikmaken van een deel van de schuur.

4.5.5 Waardstelling

Nieuw Azink is geen oude boerderij en heeft geen grote zeldzaamheidswaarde. Wat er stond is in later tijd nog eens ernstig door verbouwingen verminkt. Wat rest is een gebouwencomplex zonder

⁴⁹ Vriendelijke mededeling van mevrouw Kloosterboer.

wetenschappelijke waarde. Evenmin is het gebouw beeldbepalend. Er zijn dan ook geen redenen de boerderij voor behoud voor te dragen. Mocht het gebouw gesloopt worden dan zou alleen de schuur nog eens nader bekeken moeten worden.

4.6 Krukkeland, Dortherweg 17-19

4.6.1 Historische gegevens

In 1628 komt in de rekeningen al een Jan Crukkelant voor, voerman en dagloner. In 1631 betaalt hij pacht van de hofstede, waarmee zeer waarschijnlijk de onderzochte boerderij zal zijn bedoeld. In 1661 wordt het eerst Gerrit Cruckenlant als pachter genoemd. In 1668 wordt het door hem gepachtte wat ruimer omschreven: 'Gerrit Kruckelant giff jaerlix wegens Cruckenhofstede, de St. Anthonis weyde met den Marschhof ende het laege maetjen 60 gld.'

De pachters van de boerderij hebben vaak ook de functie van timmerman in dienst van het stift Ter Hunnepe. In 1674 worden Gerrit en Jan Krucklandt als zodanig omschreven en in het begin van de 18de eeuw (bijvoorbeeld in 1726) is dit Albert Jansen Kruckelandt.

In 1730 werd op last van de abdis van het klooster door Olthof in Epse 12 schepel rogge aan Krukkeland geschonken 'om zijn grote armoede'.

In 1811 wordt de boerderij door zijn bewoner, Albert Krukkeland, gekocht.

4.6.2 Ligging

De boerderij ligt aan het einde van de doodlopende zijweg van de Dortherweg waaraan ook Oud en Nieuw Azink zijn gelegen. Het complex bestaat uit een boerderij die als T-huis is uitgevoerd en een vrijstaande schuur. De boerderij is zuid-west/noord-oost georiënteerd met zijn beide woningen in het T-gedeelte aan de noord-oost zijde. De schuur licht achter de boerderij en heeft dezelfde oriëntatie.

4.6.3 Beschrijving gebouwen

4.6.3.1 De boerderij - de indeling

De plattegrond van Krukkeland laat zich minder eenvoudig herleiden tot een

standaardindeling als dat bij de andere boerderijen het geval is, waaruit al af te leiden is dat de boerderij meerdere malen ingrijpend werd verbouwd. Zoals gezegd zijn in het woonhuis twee woningen opgenomen, een oudere woning aan de zuid-oostzijde (I) en een jongere uit de late 19de eeuw aan de noord-westzijde (II). De laatste woning komt op de kadastrale minuut dan ook nog niet voor. Tussen woning I en het bedrijfsgedeelte laat zich goed een brandmuur herkennen waarin nog twee grote schouwen zijn opgenomen. Dit gedeelte bestaat van links naar rechts uit een woonkamer (met schouw), een keuken en een tweede woonkamer (met schouw). Boven de keuken is een soort opkamer aanwezig die als slaapvertrek werd gebruikt. Deze opkamer is vanuit de keuken met een steile steektrap te bereiken. Alle kasten, berghokken en de later getimmerde doucheruimte blijven buiten beschouwing, aangezien zij niets met de historische indeling van de boerderij van doen hebben.

Ter hoogte van woning II is de brandmuur niet meer herkenbaar. Bij de bouw of een van de latere verbouwingen van deze moderne woning, die bestaat uit een woonkamer, keuken en slaapvertrekken boven zal deze zijn verdwenen. Woning I is aan de linkerzijde ten opzichte van het bedrijfsgedeelte uitgebouwd. In de hoek tussen woning en stal bevindt zich een 'karnhuis' (rechts) en een bakkeetje (links). Het karnhuis is nu ingericht als schuur met dubbele wagendeuren, maar vroeger was hier een karmolen opgesteld⁵⁰.

Onder de tweede woning is nog een kelder aanwezig met een zoldering van gemetselde troggewelfjes op ijzeren profielen. De kelder is vanaf de deel toegankelijk.

Het bedrijfsgedeelte is traditioneel driebeukig van opzet met de grupstallen in de kubbingen

4.6.3.2 De boerderij - de constructie

Ook de constructie van de boerderij is traditioneel met eiken ankerbalkgebinten.

⁵⁰ Vriendelijke mededeling van de heer Kamperman, oud bewoner van Krukkeland. Zelf heeft hij de karmolen niet meer gezien.

Het hooi ligt op losse slieten over de ankerbalken en het rieten dak rust op sporengespannen met enkele haanhouten. Zowel op de gebinten als op enkele sporen zijn telmerken gevonden, die zich vooralsnog niet in een volledig en sluitend systeem laten vangen. De dwarskap boven de woningen heeft geen gebinten, het rieten dak wordt hier alleen maar gedragen door sporengespannen met enkele haanhouten. Duidelijk is te zien dat deze kappen een latere toevoeging zijn aan de hoofdkap boven het bedrijfsdeel. De beide kopse einden van het woonhuis hebben dakschilden, het dak boven het bedrijfsgedeelte eindigt in een wolfseind (dat door de veel grotere maat van dit dak overigens even groot is als de dakschilden van het woonhuis).

4.6.3.3 De boerderij - de gevels

Alle gevels van de boerderij op één na, de noordwestgevel van het bedrijfsdeel, zijn uitgevoerd als schoon metselwerk. De genoemde stalmuur is als enige gepleisterd. Van alle gevels is de brede voorgevel het meest interessant omdat hier de geschiedenis van de boerderij het best afleesbaar is. De gevel bestaat van links naar rechts uit twee schuifvensters zonder verroeding in respectievelijk de woonkamer en de keuken. Het bovenraam van het tweede venster verlicht de opkamer. Dan volgt een zeer laag opgeklampt deurtje, de buitendeur van woning I. In het middendeel van de gevel zit het groten schuifvenster van de rechter woonkamer, eveneens zonder roeden. De rechterwoning heeft tenslotte ook twee schuifvensters, waarvan de bovenramen nog een tweedeling hebben. Onder de linker zit het kelderlicht en tussen beide vensters in een klein vast raam.

In de noord-westgevel van woning II, die overigens geheel in machinale baksteen is uitgevoerd zitten twee schuifvensters, die gelijk zijn aan die in de voorgevel. Aan de achterzijde van deze woning bevindt zich een brede erker met daarin de voordeur en een venster van moderner snit (jaren '50?). Alle schuifvensters in voor- en zijgevel hebben nog buitenluiken of hebben die tot voor kort gehad.

De linker zijgevel van de eerste woning heeft ook een moderner raam, dat

mogelijk nog jonger is (jaren '60?). Zo met de klok mee om de boerderij heenlopend volgt dan het bakkeetje dat een eigen met rode oud-Hollandse pannen gedekt zadeldakje heeft. Het is toegankelijk via een simpele opgeklampte deur en heeft een eenvoudig tweelichtsvenster in de zuid-westgevel. Het karnhuis daarachter valt onder de grote rieten kap van het bedrijfsgedeelte die hier iets is opgetild. In de zuid-westgevel van het karnhuis zitten dubbele wagendeuren zoals al genoemd. De stalgevels zijn traditioneel uitgevoerd met simpele venstertjes en mestdeurtjes. De achtergevel tenslotte is geheel klassiek van opbouw. Dubbele deeldeuren in het midden, hier uitgevoerd in de vorm van schuifdeuren, aan de bovenzijde opgehangen aan over de gevel lopende rails, geflankeerd door twee rondboogvenstertjes met gietijzeren raampjes. Links en rechts twee mestdeurtjes.

4.6.3.4 De boerderij - het interieur

In het interieur van de boerderij is veel aan het zicht onttrokken vooral in het woongedeelte. Toch vallen er nog verschillende waardevolle interieuronderdelen te noteren. De schouw in de linker woonkamer, die als dagelijks woonvertrek in gebruik was, is betegeld met de bekende paarse tegels met lofvaasjes uit het midden van de 19de eeuw⁵¹. De schoorsteenboezem neemt de volledige achterwand van de kamer in beslag. De vloer is belegd met hardgebakken geel met zwarte plavuizen die een aardig geometrisch patroon vormen uit de late 19de eeuw. In de tweede woonkamer, die de nette kamer zal zijn geweest, is eveneens een grote schouw aanwezig met een rijk geprofileerde boezembalk uit het midden van de 19de eeuw. De machinale tegels tegen de achterwand zijn jonger en dateren van rond 1900. De schouw is bijzonder fraai in de architectuur van de brandmuur ingepast. De boezembalk loopt in de vorm van een geprofileerde

⁵¹ In de tijd dat de boerderij nog door de heer Kamperman als agrarisch bedrijf in gebruik was, woonde hij zelf met zijn gezin in de rechter woningen en zijn ouders in de linker.

kordonlijst door over de wand. In de wand is rechts ook een kast opgenomen met dubbele paneeldeuren die zich mooi in het geheel voegt. In de keuken tenslotte is als aardig detail nog een slachthaak aanwezig. De deur in hetzelfde vertrek heeft nog opmerkelijke deurknoppen in de vorm van messing 'handjes'. In de kelder zit nog een gemetselde verhoging, afgewerkt met zwarte en gele plavuizen, waarop de afdrucken van de wekpotten die hier eens stonden nog zichtbaar zijn.

4.6.3.5 De schuur

De schuur is net als het bedrijfsgedeelte driebeukig en heeft ankerbalkgebinten van eiken. Opmerkelijk is dat ankerbalken en korbelen versierd zijn met biljoenen eindigend in kapelletjes, een zeker dateringkenmerk voor de vroege 17de eeuw⁵². Het stenen casco van de schuur is overigens veel jonger. De noordoostzijde heeft nog dubbele deuren. De overeenkomstige deuren aan de achterzijde zijn dichtgemetseld. De aanwezige mestdeurtjes en venstertjes zijn uiterst sober van uitvoering. De rieten kap heeft twee wolfseinden. In zijn huidige uitmonstering zal de schuur niet ouder zijn dan de 19de eeuw.

4.6.4 Bouwgeschiedenis

De rekeningen van het klooster maken duidelijk dat de boerderij in de vroege 17de eeuw zal zijn gesticht en dat de pachters keuterboertjes waren die het boerenbedrijf naast een functie als timmerman uitoefenden. De oudste vermelding van de boerderij Krukkeland dateert uit 1631 en het feit dat de boerderij sindsdien regelmatig in de rekeningen voorkomt, wekt de indruk dat de boerderij in die tijd ook zal zijn gesticht. Dat Krukkeland oorspronkelijk een klein boerderijtje was blijkt ook uit de bouwsporen. Oorspronkelijk was het gebouw ongetwijfeld als hallenhuis

⁵² Ook hier geldt weer dat een dergelijke opsmuk binnen stedelijke context eerder 16de dan 17de eeuws zal zijn. Later in de tijd zijn dergelijke versieringen echter niet meer te verwachten.

uitgevoerd met de woning en het bedrijf onder één dak, en pas later werd het woonhuis uitgebouwd, eerst naar links en later naar rechts. Van het oorspronkelijke huis bleef mogelijk de woonkamer bewaard in de vorm van de rechter woonkamer van het linker huis met zijn grote schouw. Het muurwerk van de voorgevel laat ter hoogte van deze kamer ook en centraal deel zien. De naden en loodvoegen maken ook duidelijk dat hier later links en rechts tegenaan is gebouwd. Rechts is de situatie natuurlijk duidelijk, de machinale stenen uit de late 19de eeuw spreken duidelijke taal, maar zullen deels een vervanging zijn van ouder muurwerk. De nog bestaande kelder zal deel hebben uitgemaakt van het oude hallenhuis. De relaties met het linker deel zijn minder duidelijk. Ter hoogte van de buitendeur manifesteerde zich wel een verticale grens. Vlak onder de dakvoet is ook nog de driehoekige vorm van een vlechting te zien die de plaats van de daklijn van het oude hallenhuis aangeeft. De steen formaten spreken echter een minder duidelijke taal. In het centrale deel noteerden we een 10-lagenmaat van 53 cm onder het venster en 55 cm hogerop. Ter hoogte van de wisseldorpel van het venster lijkt ook een horizontale naad aanwezig, die het verschil mogelijk kan verklaren. In het linker deel noteerden we de lagenmaten 50,5 cm, 52 cm en 60 cm. Ook hier zijn nog zowel horizontale als verticale naden aanwezig. Het voert voor deze eerste verkenning te ver die allemaal te behandelen. Wel vertonen enkele verticale naden in met name het centrale deel een hoekoplossing met klezoren, wat er op wijst dat het muurwerk ouder is dan de vroege 18de eeuw. Als we het lage deurtje in de voorgevel in onze overwegingen betrekken, zie je de oude voorgevels haast weer voor je, met de deur naar de gang die naar de deel loopt en rechts het venster in de centrale woonkamer. De linker verbreding van het woonhuis kwam, waarschijnlijk in minstens twee stappen, in de 18de eeuw tot stand. Ook in de ankerbalken op de deel laat zich goed aflezen dat Krukkeland oorspronkelijk veel kleiner was dan het zich nu voordoet. Tegen de stenen achtergevel staat nu een strijkgebint, het

vijfde van voren gezien. Deze situatie zal echter tot stand gekomen zijn door een verbouwing in of rond het derde kwart van de 19de eeuw. Daarvoor zal een veel lagere achtergevel hebben bestaan met de baander in het 'onderschoer'. De ankerbalk van gebint nummer vier laat nog de pengaten zien van de kozijnen van de baander met het pengat van de losse middenstijl, de 'stiepel'. Aan het feit dat ook de gebintplaten zijn aangelast is goed te zien dat later de achtergevel tot zijn huidige hoogte werd opgetrokken en de kap werd doorgetrokken tot de nieuwe achtergevel. Maar ook de ankerbalk van gebint nummer drie vertoont de pengaten van baander en stiepel. De boerderij is dus aan de achterzijde minstens twee maal vergroot.

4.6.5 Waardestelling

Boerderij Krukkeland heeft nu de verschijningsvorm van een 19de-eeuwse boerderij met, voor de deskundige beschouwer, aan de buitenzijde nog wat bouwsporen die op een hogere ouderdom wijzen. De combinatie echter van wat binnen te zien is, en dat geldt eveneens voor de vrijstaande schuur, met de historisch gegevens maakt duidelijk dat we hier te maken hebben met een vroeg 17de-eeuwse boerderij die in de loop der eeuwen enorm werd vergroot, wat de boerderij wetenschappelijk interessant maakt. De uiterlijke kwaliteiten van de boerderij zijn in het verleden nogal aangetast door alle verbouwingen die rond 1900, zoals het verwijderen van vrijwel alle vensterroeden, en in de 20ste eeuw plaatsvonden. De plaats die de boerderij in het landschap inneemt is zeker even karakteristiek als van enkele andere boerderijen in Epse Noord, maar momenteel minder sprekend doordat de boerderij door recente bomen is 'ingebouwd'.

Wat betreft de beeldkwaliteit scoort Krukkeland derhalve niet hoog. Op grond waarvan het behoud van de boerderij geen hoge prioriteit heeft. Mocht hij niet kunnen worden behouden dan is een uitgebreide documentatie van de gebouwen op zijn plaats.

5 Besluit

Wederom hebben meerdere personen hun tijd en expertise gewijd aan het vooronderzoek in Epse – Noord. Met name P. Nap, H. Feil en P. de Keijzer die als vrijwilligers in het archeologisch depot voor de vondstverwerking hebben gezorgd. Voorts determineerden I. Hermsen en R. van Beek in het kader van hun afstudeerscriptie een gedeelte van het prehistorisch aardewerk. En voor vakinhoudelijk advies stelt B. Groenewoudt zich altijd beschikbaar.

Archeologie Deventer wil deze personen danken voor hun inzet.

Verder gaat natuurlijk ook onze dank uit naar alle bewoners, pachters en eigenaren van percelen in het onderzoeksgebied die toestemming verleenden om hun terreinen te laten onderzoeken. Om deze toestemming te verkrijgen was de inzet van E. ten Kate van wezenlijk belang.

Historische bronnen:

Doorninck, Van, 1857. *Tijdrekenkundig register op het Oud Provinciaal Archief van Overijssel, Deel I – VII*, Zwolle.

Meyer, G. M. de, 1979. *De stadsrekeningen van Deventer, deel I-VII*, in: Rijksuniversiteit Utrecht (red.): *Teksten en Documenten XIV*, Groningen.

Muller, S. Fz., 1925. *Oorkondenboek Sticht Utrecht tot 1301, deel I-V*, Utrecht.

Wubbe, P. A. A. M., 1931. *Het archief der abdij St. Mariënhorst te ter Hunnepe*, Den Haag.

Kaarten:

G.A.D. ' *Caerte der Over-IJsselsche limiten bove(n) Deventer van D'IJssel aff tot voorbij 't Clooster ter Honnep, Beschreven door Thomas Berendtsz landtme(te)r van Over-ijssel A(nn)o 1612* .

R.A.O. *Kaart `waerin te sien is die waere situatie van hett Clooster ter Hunnepe en de landen gelegen langes dir Dortter meulenbeecke beginnende van die steenen brugge aff tott tegenover den hoff te Oxe`*. Beschreven door Joh. Van der Wijck in 1668.

Topografische kaart van de linie van de IJssel vanaf Arnhem tot de Zuiderzee, van het land tusschen Arnhem en Nijmegen en van Wedde en Westwoldigerland, opgenomen en getekend door Ingr. Wollant, kapt. Ingr. Hottinger e.a., 1783.

Stichting voor Bodemkartering, 1979. schaal 1:50.000, *Toelichting bij de Kaartbladen 33 West Apeldoorn en 33 Oost Apeldoorn*, Wageningen.

Kadasterkaart Gemeente Gorssel, 1832. sectie A en B.

Kadasterkaart Gemeente Deventer, 1965.

Historische Atlas van Overijssel, Chromotopografische Kaart des Rijks, schaal 1:25.000, 1989.

Literatuur:

Bartels, M.H., & F. J. M. Appels & W. Bloemink, 2000. Aanvullend archeologisch onderzoek en bouwhistorische verkenning. Noordwest Epse, tussenrapportage 1, sector 2. *Rapportage Archeologie Deventer 1*.

Beuker, J. R., 1983. *Vakmanschap in vuursteen*, Assen.

Bosch, ten F. et al., 1997. De archeologie van 'het Swormink'. Over bewoningsexpansie en –continuïteit in Colmschate (gem. Deventer). *Westerheem*, 46, nr. 6, 22-40.

Clevis, H. & J. Thijssen, 1989. Kessel, huisvuil uit een kasteel. *Mededelingsblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de ceramiek* 136, nr. 4, 3-48.

Es, W. A. & W. J. H. Verwers, 1980. Excavations at Dorestad 1, The harbour: Hoogstraat 1, *Nederlandse Oudheden* 9.

- Eggert, A. & J. Schepers, 1985. *Spieker 'Bauernburgen' Kemenaden. Ihre Bau-, Funktions-, und Sozialgeschichte im europäischen Zusammenhang*, Münster.
- Graaf, J. de, 1973. *Uit Gorssel's verleden, bijdrage tot de geschiedenis van het platte land*, Arnhem.
- Groenewoudt, B. & A. D. Verlinde, 1989. Ein Haustypus der NGK und eine Vorratsgrube aus der frühen Eisenzeit in Colmschate, Gem. Deventer. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 39: 269-295.
- Groenewoudt, B., 1991. De prehistorie van 'ter Hunnepe'. *Westerheem* 40, nr 5. 347-352.
- Groenewoudt, B., e.a. 1998. Raalte-jonge Raan: de geschiedenis van een Sallands bouwlandkamp. *ROB Rapportage archeologische monumentenzorg* 58.
- Groothedde, M. 1996. *Leesten en Eme, archeologisch onderzoek naar verdwenen buurtschappen bij Zutphen*. Kampen.
- Hagens, H. & W. Elling, 1991. *Watermolens Wassermühlen*. Oldenzaal.
- Hagens, H., 1979. *Molens, mulders en meesters. Negen eeuwen watermolens in Twente en de Achterhoek*. Hengelo.
- Herweijer, N. & H. Lubberding & J. de Vries (red.), 1998. *Zusters tussen 2 beken, graven naar klooster ter Hunnepe*. Deventer.
- Huijts, C. S. T. J., 1992. *De voor-historische boerderijbouw in Drenthe, reconstructiemodellen van 1300 voor tot 1300 na Chr.*, Arnhem.
- Künzel, R. E. e.a., 1988. *Lexicon van Nederlands toponiemen tot 1200*, Amsterdam.
- Modderman, P., 1955. Woonsporen uit de Bronstijd en de IJzertijd op de Margijnen enk onder Deventer Overijssel, *Berichten van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek* 6, 22-43.
- Prooije, L. A., van, 1984. *De vakleu en het vak*. Arnhem.
- Roymans, N. & F. Theuws, 1993. *Een en al zand. Twee jaar graven naar het Brabantse verleden*. Den Bosch.
- Scholte Lubberink, H. B. G. & E. Lohof, 1998. Provincie Gelderland WCL- De Graafschap, Archeologische inventarisatie en verwachtingskaart (Fase A), *RAAP-Rapport* 305.
- Schut, P., 1987. Een inventarisatie van Neolithische vondsten uit de Achterhoek, Gelderland, *Nederlandse Archeologische Rapporten* 4, Amersfoort.
- Seewaldt, P., 1990. *Rheinisches Steinzeug, Bestandskatalog des Rheinischen Landesmuseum Trier*, Trier.
- Slicher van Bath, B. H., 1972. *Mensch en land in de Middeleeuwen, deel II*. Arnhem.
- Spek, Th., 1996. Het Sallands dekzandlandschap, in: F. Peereboom en J. Kummer: *Van Hunnepe tot de zee. De geschiedenis van het Waterschap Salland*, 23-45, Kampen.

Theuws, F. & N. Roymans, 1999. *Land and Ancestors, cultural dynamics in the Urnfield period and the Middle Ages in the Southern Netherlands*. Amsterdam.

Verlinde, A.D. 1974. Ein Gräberfeld aus der frühen und mittleren Eisenzeit in Zelhem-Wolfersveen, Provinz Gelderland. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 24: 143-149.

Verlinde, A.D. & M. Erdrich, 1998. Eine Germanische Siedlung der späten Kaiserzeit mit umwehrter Anlage und umfangreicher Eisenindustrie in Heeten, Provinz Overijssel, Niederlande. In: *Germania* 76, 693-719.

Verlinde, A.D., 2000. Inventarisatie en onderzoek van archeologische locaties op en rond de Colmschater Enk te Deventer. *ROB Rapportage archeologische monumentenzorg* 75.

Voskuil, J. J., 1979. *Van vlechtwerk tot baksteen*. Arnhem.

Wilhelmi, K., 1981. Zwei bronzezeitliche Kreisgrabenfriedhöfe bei Telgte, Kreis Warendorf, *Bodentümer Westfalens* 17, Münster.

Zeiler, F. D., 1996. Het Sallands dekzandlandschap, in: F. Peereboom en J. Kummer: *Van Hunnepe tot de zee. De geschiedenis van het Waterschap Salland*, 73-84, Kampen.

Zonneveld, J. I. S., 1987. *Levend land. De geografie van het Nederlandse landschap*, Utrecht/Antwerpen.